

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Identifikace nadaného žáka v českém vzdělávacím systému
The Identification of a Gifted Pupil in the Czech Educational System

Ing. Martina Očenášková

Vedoucí práce: PhDr. Monika Kadrnožková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: B SPPG

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Identifikace nadaného žáka v českém vzdělávacím systému potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8.7.2022

Ráda bych poděkovala PhDr. Monice Kadrnožkové, Ph.D. za odborné vedení, za ochotu, čas a cenné rady, které mi velmi pomohly při zpracování mé bakalářské práce. Dále chci poděkovat své rodině, která mě podporovala nejen při psaní závěrečné práce, ale i během celého studia.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá identifikací potenciálně nadaných žáků učitelem, vymezuje pojmy nadání a nadaný žák, obsahuje charakteristiky nadaného žáka, popisuje projevy těchto žáků ve škole. Dále v teoretické části práce jsou uvedeny metody identifikace nadaného žáka učitelem v českém vzdělávacím systému, které jsou v následující kapitole porovnávány se situací v Německu. Praktická část se zaměřuje na konkrétní základní školu v Praze. Cílem kvalitativního výzkumu je zjistit a popsat, jaké mají učitelé povědomí o pojmech nadání a nadaný žák a dále analyzovat, jakým způsobem probíhá identifikace nadaných žáků učitelem na této škole. Otevřené kódování polostrukturovaných rozhovorů bylo provedeno pomocí programu MAXQDA2022. Bylo zjištěno, že učitelé nadané žáky aktivně nevyhledávají, jelikož péče o nadané žáky nebyla dosud prioritou školy. Na základě výzkumu je výstupem práce soubor doporučení, který umožní škole nastavit systém podpory nadaných žáků. Doporučení jsou doplněna o další metody vhodné k identifikaci potenciálně nadaných žáků učitelem. Práce dále obsahuje novinky v oblasti identifikace nadaných žáků pomocí počítačových screeningových testů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nadání, nadaný žák, identifikace, základní škola, kvalitativní výzkum

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the identification of potentially gifted pupils by teachers, defines the concepts of giftedness and a gifted pupil, contains the characteristics of gifted pupils, describes the manifestations of these pupils at school. Furthermore, the theoretical part of the thesis presents methods of identification of gifted pupils by teachers in the Czech educational system, which are compared with the situation in Germany in the following chapter. The practical part focuses on a specific primary school in Prague. The aim of the qualitative research is to find out and describe the teachers' awareness of the concepts of giftedness and a gifted pupil and further on to analyse how gifted pupils are identified by teachers in this school. Open coding of the semi-structured interviews was conducted using MAXQDA2022 programme. It was found out that the teachers do not actively seek out gifted pupils as the care of gifted pupils has not been a priority for the school up to now. Based on the research, the output of the thesis is a set of recommendations that will enable the school to set up a system of support for gifted pupils. The recommendations are supplemented with additional methods suitable for the identification of potentially gifted pupils by teachers. The thesis also includes innovations in the field of identification of gifted pupils using computerised screening tests.

KEYWORDS

Giftedness, gifted pupil, identification, primary school, qualitative research

Obsah

Úvod	8
1 Základní vymezení pojmů vážící se k nadání.....	10
1.1 Nadání	10
1.2 Talent	10
1.3 Inteligence.....	11
1.3.1 C-H-C teorie inteligence.....	11
1.3.2 Inteligenční koeficient	11
2 Nadaný žák	13
2.1 Legislativní úprava	13
2.2 Pedagogicko – psychologické poradny.....	14
2.3 Charakteristika nadaného žáka	15
2.3.1 Kognitivní charakteristiky	16
2.3.2 Nekognitivní charakteristiky	17
2.3.3 Charakteristiky učení.....	17
3 Specifika nadaných žáků ve škole.....	18
3.1 Charakteristiky nadaných žáků ve škole.....	18
3.2 Problémy nadaných žáků ve škole.....	19
3.3 Dvojí výjimečnost.....	20
3.4 Typy nadaných žáků	20
4 Identifikace nadaného dítěte/žáka	22
4.1 Pedagogická prediagnostika	22
4.2 Proces identifikace pedagogem.....	22
4.2.1 Posuzovací škály chování.....	24
4.2.2 Limity procesu identifikace nadaných žáků pedagogem.....	24

4.3	Statistické údaje o nadaných žácích.....	25
4.4	Novinky v identifikaci nadaných na základních školách.....	26
4.5	System podpory nadání v ČR	26
5	Identifikace nadaných žáků v zahraničí.....	28
5.1	Nadání žáci v Německu	28
5.1.1	Podpora nadání	28
5.1.2	Identifikace nadaných žáků učitelem	30
5.1.3	Výzkum v oblasti nadání	31
5.2	Komparativní analýza	32
6	Praktická část práce	33
6.1	Design pedagogického výzkumu	33
6.1.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	33
6.1.2	Volba případu	33
6.1.3	Plánování kvalitativního výzkumu	33
6.1.4	Metoda sběru dat	34
6.2	Sběr a analýza dat	35
6.2.1	Výběr výzkumného vzorku	35
6.2.2	Respondenti	36
6.2.3	Analytické postupy	37
6.2.4	Silné a slabé stránky výzkumu	38
6.3	Vyhodnocení dat a jejich interpretace	39
6.3.1	Případová studie	39
6.3.2	Zodpovězení výzkumných otázek	48
6.3.3	Soubor doporučení pro školu.....	50
6.4	Diskuze	52

Závěr.....	54
Seznam použitých informačních zdrojů	56
Seznam příloh.....	60

Úvod

Téma identifikace nadaných dětí jsem si vybrala hned z několika důvodů. Zprvce mám osobní zkušenost s potencionálně nadanými dětmi v předškolním věku z pohledu učitelky v mateřské škole, dále mám dceru s potvrzeným nadáním z pedagogicko-psychologické poradny, která navštěvuje běžnou základní školu. O nadání/talent u dětí, o rozvoj dětí a jejich vzdělávání se zajímám již několik let. Jsem si vědoma možných problémů, které odhalené i neodhalené nadání s sebou přináší. Považuji za důležité o dětech s nadáním, tím myslím hlavně nadání rozumové, mluvit a rozšířit povědomí o těchto dětech mezi pedagogy.

V bakalářské práci se zabývám problematikou identifikace potencionálně nadaných žáků v českém vzdělávacím systému na úrovni primárního a nižšího sekundárního stupně. V teoretické části práce nejprve objasňuji základní pojmy související s problematikou nadaného žáka, dále se zabývám legislativní úpravou a popisem charakteristik a projevů nadaných. Třetí kapitola se týká nadaných žáků ve školním prostředí ČR, zabývám se jejich projevy během vyučování, dotýkám se možných problémů, které mají nadaní žáci v třídním kolektivu. Ve čtvrté kapitole popisují proces identifikace nadaných žáků pedagogem, limity identifikace a také novinky v oblasti identifikace nadání a podpory pedagogů. V další kapitole se věnuji identifikaci nadaných žáků v zahraničí, konkrétně v Německu. Součástí kapitoly je nejen popis systému vyhledávání nadaných žáků, ale i popis výzkumu, který se zabýval postoji budoucích pedagogů k nadání. Pomocí komparativní analýzy si kladu za cíl zjistit, zda se metody identifikace žáka na základní škole v Německu liší od metod identifikace v České republice či nikoliv.

Empirická část je věnována kvalitativnímu výzkumu provedenému na pražské základní škole metodou případové studie. Cílem výzkumného šetření je zjistit a popsat, jaké mají učitelé na vybrané základní škole povědomí o pojmech nadání – nadaný žák a jakým způsobem učitelé identifikují nadané žáky. Výstupem práce je zpracování souboru doporučení, které pomohou škole s uchopením problematiky nadání a třeba i usnadní učitelům rozpoznat ve své třídě nadané dítě a předejít tak problémům, které mohou nastat, pokud by nadaný žák identifikován nebyl.

Dalším cílem mé práce je informovat čtenáře o novinkách v identifikaci nadaných žáků a o institucích a programech, které se nadanými žáky zabývají a zároveň poskytují učitelům možnost konzultací či seminářů.

1 Základní vymezení pojmů vážící se k nadání

V této kapitole si vysvětlíme důležité pojmy, se kterými se setká každý, kdo se bude chtít o nadání a nadaných dětech/žácích něco dozvědět.

1.1 Nadání

Pod pojmem nadání si každý člověk může představit něco jiného, definic nadání existuje celá řada, proto je nutné nejprve si ozřejmit, jak popisují nadání současné osobnosti z řad psychologů a speciálních pedagogů.

Dle Stehlíkové (2018) mluvíme o nadání v případě, že jedinec vykazuje v nějaké oblasti, nebo dokonce několika oblastech, zároveň nadprůměrný zájem, nadprůměrné schopnosti a kreativitu neboli tvořivost. Jedná se o potenciál, který jiní jedinci nemají a nemohou ho dosáhnout ani zvýšenou pílí. Nadání se může projevat v různých oblastech, například v matematice, jazycích, sportu nebo hudbě.

Obdobně na nadání nahlíží i psychologové Mönks a Ypenburg (2002), ti hovoří o tzv. „triádě“ nadaných, kdy nadání jedinci disponují vysokými intelektuálními schopnostmi, tvořivostí a zároveň motivací. Odvolávají se na Renzulliho model z roku 1986, který jako jeden z prvních popisuje vztahy mezi schopnostmi nadaného jedince a jejich pozdějším využitím k dosažení mimořádného výkonu. Mönks a Ypenburg (2002) také dělí možné nadání, a to do hlavních čtyř oblastí, do oblasti duševních schopností a intelektuálních výkonů, do oblasti tvořivosti, do oblasti umění a do oblasti sociální, zaměřené na vůdcovství.

Portešová (2011) upozorňuje, že nestačí jedinci změřit inteligenci pomocí standardizovaných testů k měření IQ a označit ho následně za nadaného nebo nikoli, ale že je potřeba nahlížet na jedince komplexně, s ohledem na jeho další schopnosti, zejména na tvořivost a vnitřní motivaci.

1.2 Talent

Talent je další z pojmů, který se váže k nadání. Výše uvedení autoři publikací zabývající se nadáním, se staví k pojmům talent a nadání jako k synonymům. Spíše veřejnost chápe talent odlišně od nadání, a to jako předpoklad nebo vlohu pro vyšší výkon jen v jedné oblasti, např. v matematice, sportu nebo umění.

1.3 Intelligence

V souvislosti s nadáním se mluví o IQ vyšším než 130 (v ČR), v jiných zemích, např. ve Švýcarsku nebo Belgii pak o IQ nad 125. Je tedy nutné definovat si, co znamená pojem inteligence a IQ.

Stehlíková (2018) se odkazuje na definici prof. Tomáše Urbánka, ředitele Psychologického ústavu AV ČR, který definuje inteligenci takto: „Inteligence je obecná schopnost lidí používat rozum: přemýšlet, řešit problémy, učit se, přizpůsobovat se novým životním podmínkám.“

Významnou osobností, která se zasloužila o hodnocení inteligence, je francouzský psycholog Alfred Binet, který vytvořil inteligenční testy za účelem odlišit děti s postižením od dětí, které byly schopné se vzdělávat standardním způsobem. „V roce 1905 zpracoval stupnici pro měření inteligence, na jejímž základě zjišťoval rozdíl mezi věkem fyzickým a mentálním.“ (Černá a kol., 2015, s. 100).

1.3.1 C-H-C teorie inteligence

Teorie C-H-C je pojmenována podle počátečních písmen jejích autorů, kterými jsou Cattell-Horn-Carroll. „Podle této teorie si uspořádání intelektových schopností můžeme představit jako pyramidu se třemi vrstvami. Úplně na vrcholu je obecná inteligence, která všechny schopnosti spojuje. Uprostřed stojí schopnosti jako usuzování, prostorové schopnosti, efektivita učení apod., které jsou konkrétnější než obecná inteligence, ale stále jsou poměrně obecné. A úplně dole jsou velmi konkrétní schopnosti jako slovní plynulost, asociační paměť nebo rychlost usuzování.“¹

1.3.2 Inteligenční koeficient

Pojem inteligenční koeficient (IQ) zavedl americký psycholog William Stern. IQ se vypočítá jako podíl mentálního a fyzického věku vynásobený hodnotou 100. IQ 100 je hodnota průměru. Pro rozložení IQ v populaci můžeme použít model Gaussovy křivky normálního rozdělení.²

---

¹ Dostupné z: <https://www.invenio.muni.cz/o-inveniu-c-h-teorie>

² Dostupné z: <https://casopis.mensa.cz/veda/inteligence-a-její-merení.html>

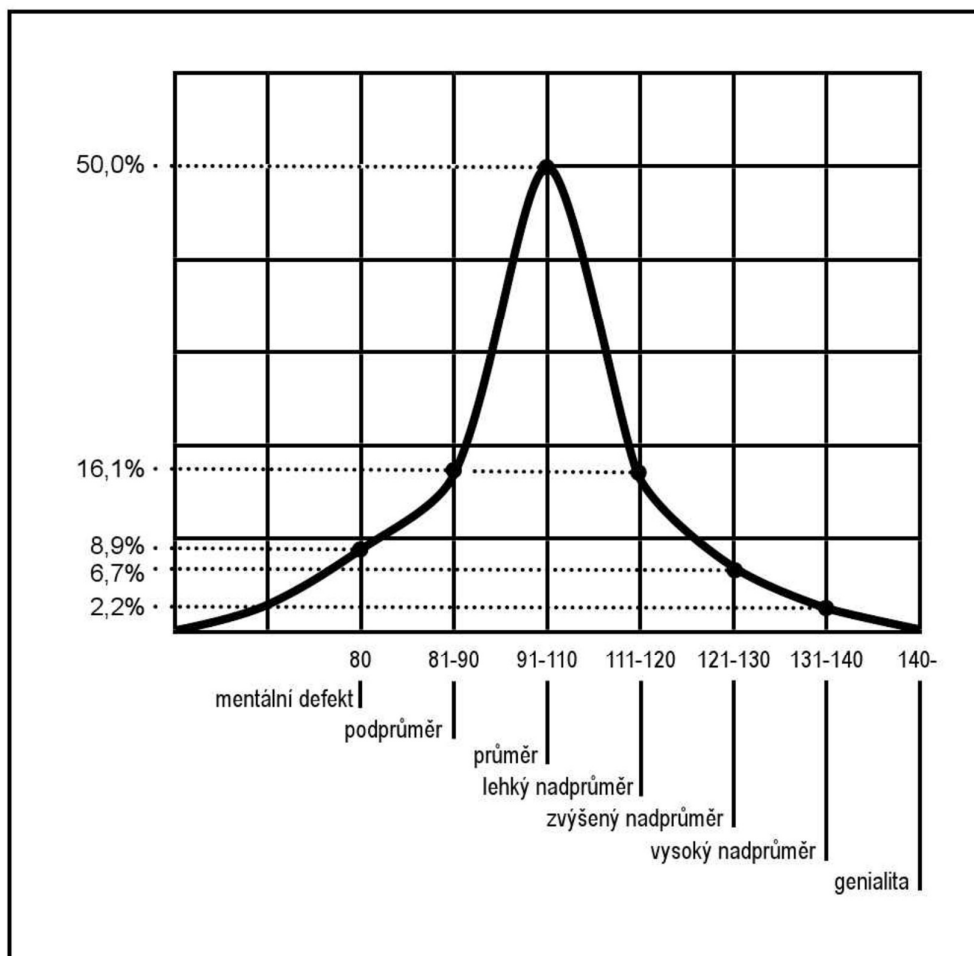
Podle české pobočky mezinárodní organizace lidí s mimořádným intelektem Mensa je v naší populaci zhruba desetina dětí s vysoce nadprůměrnou inteligencí, tzn. s IQ nad 120.

„Hranice stanovená pro mimořádný intelekt mezinárodní společností Mensa je hodnota IQ 130 dosažená ve standardizovaném inteligenčním testu. Takového výsledku dosahují přibližně dvě až tři procenta populace celosvětově.“ (Fořtíková, 2009, s. 14).

Obrázek 1

Rozložení IQ v populaci

(Fořtíková, 2009, s. 14).

2 Nadaný žák

2.1 Legislativní úprava

Pojem nadané dítě/nadaný žák nalezneme v zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v paragrafech 17, 18 a 19³ a ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných⁴, kde se problematice nadaných žáků věnuje část čtvrtá.

Paragraf 17 školského zákona zní takto:

„(1) Školy a školská zařízení vytvářejí podmínky pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů.

(2) K rozvoji nadání dětí, žáků a studentů lze uskutečňovat rozšířenou výuku některých předmětů nebo skupin předmětů. Třídám se sportovním zaměřením nebo žákům a studentům vykonávajícím sportovní přípravu může ředitel školy odlišně upravit organizaci vzdělávání.

(3) Ředitel školy může mimořádně nadaného nezletilého žáka na žádost jeho zákonného zástupce, a mimořádně nadaného zletilého žáka nebo studenta na jeho žádost přeřadit do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku. Součástí žádosti žáka, který plní povinnou školní docházku, je vyjádření školského poradenského zařízení a registrujícího poskytovatele zdravotních služeb v oboru praktické lékařství pro děti a dorost (dále jen „registrující lékař“). Podmínkou přeřazení je vykonání zkoušek z učiva nebo části učiva ročníku, který žák nebo student nebude absolvovat. Obsah a rozsah zkoušek stanoví ředitel školy.“

Z výše uvedeného vyplývá, že by školy měly vytvářet podmínky pro rozvoj nadání žáků, ať se jedná o sportovní talent nebo o rozvinuté kognitivní schopnosti, které umožní žákovi například přeskočit ročník.

Následující paragraf se týká možnosti po doporučení pedagogicko-psychologickou poradnou vytvořit pro nadaného žáka tzv. individuální vzdělávací plán (příloha č. 2 vyhlášky č. 27/2016 Sb.). Paragraf 19 stanovuje povinnost ministerstvu školství požadavky zákona

---

³ Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

⁴ Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

rozpracovat ve vyhlášce, v tomto případě se jedná o právě o vyhlášku č.27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

V této vyhlášce je uvedena i definice nadaného žáka, která odpovídá definicím nadání z první kapitoly. „Za nadaného žáka se pro účely této vyhlášky považuje především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.“ Nově se ve vyhlášce objevuje i termín mimořádně nadaný žák: „Za mimořádně nadaného žáka se pro účely této vyhlášky považuje především žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.“ Kde se nachází hranice mezi nadaným a mimořádně nadaným žákem, tzn. mezi vysokou úrovní a mimořádně vysokou úrovní jeho schopností se z vyhlášky, ani jiných legislativních dokumentů dozvědět nelze.

2.2 Pedagogicko – psychologické poradny

Velmi významnou roli při určení nadání žáka sehrávají pedagogicko-psychologické poradny (dále PPP). Jejich činnost se řídí vyhláškou č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních⁵. PPP mají za úkol na základě diagnostiky stanovit úroveň a oblasti nadání žáka, sepsat zprávu s doporučeními a s návrhem podpůrných opatření. Tato doporučení a stupeň podpůrných opatření jsou pro školu, kterou nadaný žák navštěvuje, závazná. Diagnostiku nadaného žáka provádí v PPP psycholog a speciální pedagog. Podle Standardu komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání (2018) jsou k diagnostice využity nejen testy inteligence, ale také testy výkonnostní a testy tvořivého myšlení.

„Komplexní psychologická diagnostika mimořádného nadání by měla zahrnovat: analýzu dat z rodinné a osobní anamnézy, administraci standardizovaného komplexního individuálního testu rozumových schopností, posouzení tvořivosti, zjištění osobnostních charakteristik a vlastností (včetně sociálních a komunikačních dovedností), analýzu výsledků pedagogické diagnostiky učitelů zaměřené na různé charakteristiky osobnosti

---

⁵ Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

dítěte/žáka a na jejich projevy v jeho chování, zjištění specifické práce s učivem a strategií myšlení (učební a kognitivní styly), analýzu motivace a zájmové činnosti, případně dle potřeby též profesní orientaci.“ (Machů, 2016).

2.3 Charakteristika nadaného žáka

V této kapitole se zaměříme pouze na nadané děti v oblasti rozumové, sportovní nebo umělecké nadání necháme stranou. A to z důvodu, že sportovní a umělecký talent dokáže škola dobře a snadno akceptovat, mimo školu jsou takové děti rozvíjeny a podporovány v nejrůznějších základních uměleckých školách nebo sportovních organizacích a klubech.

Rozumově nadané děti, mimořádně nadané děti, intelektově nadaní žáci, nadaní, kteří dosahují nadprůměrných výsledků v testech inteligence a ve výkonových testech, jsou kreativní a mají silnou vnitřní motivaci, jsou žáci, pokud prošli diagnostikou PPP, s podpůrnými opatřeními ve školách. Ale ve školách jsou i nadaní žáci, kteří diagnostikou z různých důvodů zatím neprošli, kteří žádná podpůrná opatření nemají a kteří si zaslouží naši pozornost. Jsou to děti s velkým potenciálem se učit a rozvíjet se rychleji a jinak než zbytek populace. Jak ale takové dítě ve školním prostředí odhalit?

Nadaní žáci jsou velmi heterogenní skupinou, stejně jako žádné dítě není stejné, tak i nadaní žáci nejsou všichni stejní. I přesto ale můžeme u nadaných jedinců pozorovat určité projevy chování, kterým se nadání manifestuje.

V předškolním věku, často již u miminek si rodiče nadaných dětí všímají vysoké míry zvědavosti a touhy dítěte poznávat a objevovat svět. Některé nadané děti začnou mluvit před prvním rokem a kolem 18 měsíců již spojují slova do vět, často „leží“ v knihách a začínají číst již před pátým rokem života. Tyto děti se nerady nudí, vyžadují stále nové aktivity a podněty, snaží se věcem přijít na kloub, chtějí o věcech rozhodovat samy a dokážou argumentovat. Vyhledávají společnost dospělých, od kterých se mohou učit všemu, co je zajímavé. Špatně snáší nátlak a manipulaci. (Stehlíková, 2018).

Nadané děti často budí dojem, že mají neomezeně energie a mají nižší potřebu spánku než jejich vrstevníci, jako kdyby neuměly vypnout a přestat přemýšlet. Existují ale i nadaní jedinci, kteří naopak potřebují dlouhý a kvalitní spánek, během kterého načerpají novou

energii na další den. Jejich spotřeba energie přes den je oproti ostatním dětem zvýšená. (Mönks & Ypenburg, 2002).

Stejně jako existuje mnoho definic nadání, tak existuje i spousta přístupů k tomu, jak charakterizovat projevy nadaného žáka. Pro větší přehlednost můžeme rozlišit tři okruhy charakteristik nadaného žáka, a to na charakteristiky kognitivní, charakteristiky nekognitivní a charakteristiky učení. (Hříbková, 2009).

2.3.1 Kognitivní charakteristiky

Kognitivní charakteristiky se dále dělí na (Hříbková, 2009):

- Intelektové charakteristiky
  - Jsou schopni abstrakce a generalizace (správně a rychle zobecňovat)
  - Pracují samostatně při získávání nových informací, ať pomocí technologií nebo z encyklopedií
  - Mají bohatou slovní zásobu
  - Používají vlastní kritéria k posouzení a hodnocení, jak sebe sama a svých činností, tak činností ostatních
  - Koncentrují se déle na činnosti, které je zajímají, ve srovnání s dětmi stejného věku
  - Disponují kritickým myšlením
- Tvořivé charakteristiky
  - Vyžadují stále nové informace, které bez problémů absorbují
  - Jsou nekonvenční v uvažování
  - Často využívají svou fantazii
  - Jsou zvědaví a pokládají spoustu i velmi záludných otázek
  - Úkoly řeší originálním způsobem
- Paměť
  - Mají výbornou paměť
  - Jsou dobří pozorovatelé
  - Dokáží se zaměřit na detail

2.3.2 Nekognitivní charakteristiky

Nekognitivní charakteristiky Hříbková (2009) dále dělí na:

- Motivační charakteristiky
  - Vnitřní motivace převažuje nad vnější
  - Mají intelektuální zájmy
- Emocionální charakteristiky
  - Jsou citliví až přecitlivělí
  - Intenzivně vnímají pomoci smyslů
  - Jeví se emocionálně méně vyzrálými oproti vrstevníkům
  - Jsou impulzivní
  - Jsou sami k sobě nároční, perfekcionisti
  - Mají zvýšenou potřebu emocionálního přijetí
  - Mohou trpět nižší sebedůvěrou
- Sociální charakteristiky
  - Mají smysl pro humor, který nemusí okolí vždy chápat
  - V sociální skupině zaujímají často extrémní pozici
  - Jejich sociální dovednosti jsou buď na velmi nízké nebo velmi vysoké úrovni
  - Vyhledávají dospělé nebo starší děti ke komunikaci nebo hře
  - Bývají často naivní, bezelstní a důvěřivý
  - Potřebují volnost a aktivitu
  - Oddávají se dennímu snění

Výše uvedené charakteristiky (Jurášková, 2006; Hříbková, 2009; Stehlíková, 2018; Machů a kol., 2016) a projevy typické pro nadané žáky nejsou kompletním výčtem a zároveň se nemusí tyto charakteristiky u nadaného jedince objevit vždy všechny. Je také důležité si uvědomit, že nadání se neprojevuje pouze pozitivně, ale i negativně. Z toho následně pramení možné nepochopení jedince ve škole nebo ve společnosti.

2.3.3 Charakteristiky učení

Těmito charakteristikami se budeme zabývat v následující kapitole, jelikož se jedná o charakteristiky, které můžeme pozorovat u nadaných nejen doma, ale i ve školním prostředí a tím nám mohou umožnit nebo usnadnit identifikaci nadaných žáků ve školách.

3 Specifika nadaných žáků ve škole

V této kapitole se zaměříme na projevy nadaných žáků ve školním prostředí. „Obecně a velmi zjednodušeně lze uvést, že se intelektově nadané děti učí snadno a rychle. Avšak při školní práci mohou být tyto děti zdrojem komplikací a problémů.“ (Hříbková, 2009).

3.1 Charakteristiky nadaných žáků ve škole

Každý žák se ve škole projevuje jinak, na následujících charakteristikách nadaných žáků se shodují odborníci (Hříbková, 2009; Hříbková, 2010; Fořtíková, 2009; Havigerová, Křováčková a kol., 2011; Standardy komplexní diagnostiky, 2018; Stehlíková, 2018) na toto téma:

- Jejich znalosti přesahují požadovaný rozsah i hloubku učiva
- Jejich řeč je propracovaná a vyspělá, nemusí být vždy plynulá
- Dobře se adaptují v novém učebním prostředí
- Upřednostňují samostatnou práci před skupinovou
- Nemají rádi mechanické učení a neustále opakování
- Touží po intelektuální stimulaci
- Při vypracování úkolů pracují svým vlastním tempem, pracovní tempo může být i mnohem pomalejší v porovnání s vrstevníky
- Často nejsou se svojí prací spokojeni, a proto oddalují její dokončení
- Mají potřebu prezentovat svoje znalosti a dovednosti před třídou
- Mají tendence řídit a organizovat ostatní
- Jsou cílevědomí, s velkou vnitřní motivací
- Rádi se učí pomocí experimentů a manipulací s objekty
- Hojně využívají svoji představivost a fantazii
- Nudí se při běžných a velmi lehkých úlohách
- Zajímají se o témata, která nejsou pro daný věk typická, např. o politiku, ekologii, náboženství, filozofii, sexualitu, otázky ohledně života a smrti
- Na jejich osobnost velmi negativně působí tresty
- Podceňují svoje schopnosti, nemají vždy adekvátní svůj sebeobraz
- Nejdou s davem, mají vlastní názory

- Nejsou ochotní nekriticky přijímat názory autorit, např. učitele
- Vadí jim hluk
- Jsou roztržití, zapomínají na své povinnosti, ztrácejí pomůcky
- Jsou citliví na nespravedlivé hodnocení učitele, a to i v případě ostatních žáků
- Mají osobitý humor, mohou se stát „třídním šaškem“
- Jsou tvůrčí, přichází s neotřelými nápady
- Rádi čtou a dozvídají se nové informace

Nejedná se o úplný výčet charakteristik nadaného žáka, ale o možné projevy, kterých by si mohl a měl pedagog u dítěte všítat. Zároveň nelze o dítěti říct, že je nadané, protože se vyznačuje některými charakteristikami uvedenými výše. Procesu identifikace a metodám identifikace je věnována kapitola 4.

3.2 Problémy nadaných žáků ve škole

Někteří nadaní žáci zapadnou do školního kolektivu a někteří mají se socializací ve škole značné problémy. Ty pramení z výše uvedených charakteristik, kdy si některé projevy nadaného dítěte okolí vyloží negativně nebo ho žák a jeho chování obtěžuje. Málokdo má sílu zvědavému dítěti neustále odpovídat na jeho otázky nebo krotit jeho rozbouřené emoce v souvislosti s neúspěchem nebo z frustrace anebo z nudy. Mezi další problémy nadaných žáků patří odmítání instrukcí učitele, pokud v nich žák nevidí smysl, odmítání spolupráce s ostatními spolužáky, odmítání standardních postupů při výuce (žák si nepíše výklad učitele, nebo vynechává mezivýpočty). (Havigerová & Křováčková, 2011).

Nadaní žáci se často potýkají s nepřijetím od spolužáků. Nadané děti si za partnery pro komunikaci raději volí starší děti a dospělé. S vrstevníky si nemají co říct, spolužáci nechápou zájmy nadaných dětí. Stává se, že je nadaný žák v kolektivu osamocené a nepochopený. Nezřídka také může trpět depresemi. (Machů, 2005).

Kromě problémů se socializací, rozlišujeme dle Hříbkové (2010) ještě problémy v oblasti učení a v oblasti osobnostní. V oblasti učení mají někteří nadaní žáci problémy s horší grafomotorikou a celkově zhoršenou hrubou motorikou, jsou tzv. neohrabaní. V pozdějším věku, často s přechodem na střední školy nadaní žáci můžou zjistit, že se vlastně neumí učit, že nemají utvořené potřebné studijní návyky. Důvodem může být, že to do této chvíle

nepotřebovali. Mezi osobnostní problémy řadíme vyšší citlivost, senzitivitu nadaných na smyslové podněty, jako jsou pachy, hluk, světlo a v neposlední řadě přecitlivělost na kritiku. „Někteří autoři uvádějí, že mnoho nadaných zažívalo nebo zažívá pocity odlišnosti a jinakosti ve vztahu ke svým vrstevníkům. Silně je frustruje nedostatek aktivity a absence činnosti. Na takové situace reagují nepřiměřenou vzdorovitostí a neadekvátním chováním.“ (Hříbková, 2010).

3.3 Dvojitá výjimečnost

Tento termín se týká specifické, ale přesto početné skupiny nadaných žáků, jejichž nadání může zůstat skryto z důvodů, že žák trpí určitým znevýhodněním, ať už se jedná o tělesné nebo smyslové postižení, o děti s poruchou autistického spektra nebo o žáky se specifickými poruchami učení (dyslexie, dysgrafie atd.). (Portešová, 2011).

3.4 Typy nadaných žáků

Na základě souboru charakteristik nadaného a s tím spjaté problémy nám umožňují rozlišit šest základních typů nadaných žáků. Tyto skupiny se navzájem jemně prolínají, zároveň nadaný žák může z jedné kategorie přecházet do druhé, například při přechodu na druhý stupeň na základní škole nebo při přestupu na školu střední. (Stehlíková, 2016).

Dle Stehlíkové (2016) je následujících šest profilů nadaných žáků uznáváno i Národní asociací pro nadané děti. Rozlišujeme:

1) Úspěšné děti

Tito žáci jsou ve škole velmi výkonní, dobře se učí, vyhledávají uznání učitelů, umějí se přizpůsobit, respektují a dodržují pravidla. Ve škole dosahují perfektních výsledků, učitelé nemívají problém s identifikací jejich nadání.

2) Autonomní děti

Autonomní nadání mají dobré sociální dovednosti, jsou kreativní, samostatní a vytrvalí v práci. Sami rozvíjí své zájmy. Ve škole mívají dobré známky.

3) Diskrétní děti (Skrývači svých schopností)

Tato skupina nadaných skrývá své schopnosti, chtějí se hlavně zařadit do kolektivu. Odolávají výzvam. S věkem mění kamarády. Jejich nadání identifikují spíše v rodině než ve škole. Mohou být poznáni dle vyššího výkonu.

4) Defenzivní odpadlíci

Defenzivní odpadlíci jsou velmi kreativní, zároveň bývají kritičtí nejen k sobě, ale i k druhým. Často se izolují, nedotahují věci do konce. Ve škole vyrušují, působí jako průměrní až podprůměrní. Tito nadaní vynikají v mimoškolních aktivitách, ve škole se prokazují horšími školními výsledky vzhledem ke své inteligenci.

5) Provokatéři (Kreativní rebelové)

Nesnášejí pravidla, neumějí se příliš ovládat a zůstat v klidu, často opravují učitele. Na druhé straně jsou kreativní, přímí, čestní a upřímní. Stojí si za svými názory. Mívají špatné pracovní návyky. Jejich nadání si často všimnou jak doma, tak i ve škole.

6) Děti s dvojitou výjimečností

Ve škole mají průměrné až podprůměrné výsledky, okolí je vnímá jen skrz jejich hendikep. Spolužáci se jich straní, vnímají je jako divné a hloupé.

Na první pohled se může zdát, že těchto šest typů by se dalo aplikovat i na jiné žáky než jen na nadané, ale není tomu tak. Metody pedagogické diagnostiky si rozebereme v následující kapitole.

4 Identifikace nadaného dítěte/žáka

V této kapitole se budeme zabývat otázkou identifikace nadaného žáka pedagogem na základní škole. Cílem identifikace nadaného žáka je následná úprava jeho vzdělávání tak, aby co nejvíce napomohla rozvoji žáka. Dle Fořtíkové (2009) lze na identifikaci pohlížet z hlediska objektivitu měření schopností žáka, poté rozlišujeme objektivní metody identifikace a subjektivní metody identifikace.

Mezi objektivní metody identifikace řadíme diagnostické nástroje používané v pedagogicko-psychologických poradnách, kterými jsou IQ testy, výkonové testy, didaktické testy a testy kreativity. (Fořtíková, 2009; Machů, 2005).

V této práci se budeme dále zabývat pouze subjektivními metodami identifikace nadaných žáků, a to konkrétně nominací nadaného žáka ze strany pedagoga základní školy.

Mezi subjektivní metody identifikace můžeme zařadit kromě nominace ze strany učitelů, nominace rodiči nebo jinými členy rodiny, nominace spolužáky a nominace vlastní osoby. (Fořtíková, 2009; Machů, 2005).

4.1 Pedagogická prediagnostika

Dle Standardu komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání (2018) odlišujeme pedagogickou prediagnostiku nadání a dále pak pedagogickou diagnostiku mimořádného nadání. Prediagnostiku chápeme jako aktivní vyhledávání neboli identifikaci (mimořádně) nadaných žáků, kteří nemají z PPP zatím nadání diagnostikované. Následná pedagogická diagnostika nadaného žáka se již týká žáka, který má nadání potvrzené z PPP, a učitel diagnostiku provádí s cílem postihnout kompletní vzdělávací potřeby žáka a adekvátně na ně reagovat.

4.2 Proces identifikace pedagogem

Dříve jsme se identifikací intelektového nadání věnovali zhruba od 12–14 let žáka, dnes se věková hranice pro identifikaci nadání posunula již do věku předškolního. U některých jedinců se nadání může projevit již po prvním roce života. Důležitý je ale vždy individuální přístup k dítěti. (Machů, 2005).

Školy v České republice zatím spíše nemají propracovaný systém vyhledávání nadaných žáků, i přestože již od roku 2005 legislativa umožňuje skupinové vyučování nadaných žáků. Nadaný žák se nejčastěji identifikuje sám tím, že opakovaně podává mimořádné výkony, až ho nakonec pedagog doporučí k diagnostice nadání do PPP. (Hříbková, 2010).

Cílem identifikace je vyhledat doposud neobjevené intelektuálně nadané žáky. U těchto žáků je důležité poznat jejich silné, ale i slabé stránky, všimnout si jejich zájmů a předejít možným problémům v chování z důvodu nevyužití intelektové kapacity. (Hříbková, 2010).

Učitelé na základních školách mohou k identifikaci nadaného žáka použít následující pedagogické metody: (Hříbková, 2009; Hříbková, 2010; Machů, 2005; Jurášková, 2006).

- Didaktické testy – slouží k ověření úrovně znalostí a vědomostí, dají se použít testy průřezové nebo předmětově orientované
- Pozorování – pedagog pozoruje chování a projevy žáků během vyučování, ale i během přestávek nebo školních akcí pořádaných mimo školní budovu
- Rozhovor se žákem – za účelem zjištění jeho zájmů, zjištění podrobností o jeho osobnosti nebo podmínkách pro školní práci
- Dotazníky – zaměřené na zjištění osobnostních vlastností a motivace žáka
- Školní výsledky, známky
- Soutěže na všech úrovních – např. recitační soutěže, matematické a logické olympiády, jazykové soutěže
- Rozbor portfolia – analýza žákovských prací za určité časové období, ze kterých se učitel dozví úroveň zvládnutí učiva, ale i zájmy dítěte

Dle Hříbkové (2010) by pedagogické metody pro vyhledávání nadaných žáků měly odpovídat nabídce vzdělávacích programů na dané škole. Výhodou pedagoga oproti psychologům v PPP je při identifikaci potencionálně nadaného žáka fakt, že učitel může žáka sledovat dlouhodobě a v rozličných situacích. „Jak učitelé dovedou využít informace z pozorování žáka, je současně ovlivněno jejich osobní zkušeností a postoji a rovněž jejich angažovaností v samotné učitelské profesi.“ (Hříbková, 2009, s. 168).

4.2.1 Posuzovací škály chování

Pedagogové v zahraničí mohou při identifikaci nadaných žáků ve školách využít i posuzovací škály chování. Jedná se o sadu popsaných charakteristik a projevů chování, kterou sestavili psychologové na základě výzkumů a informací od rodičů a učitelů nadaných dětí. Posouzení pomocí škál provádějí poté učitelé. Efektivita této metody je v tom, že učitel může pozorovat žáka v množství přirozených situací. Problémem je, že v České republice zatím posuzovací škála pro nadané není sestavená a pro učitele dostupná. (Hříbková, 2009). Fořtíková (2009) doporučuje učitelům použití Renzulliho nominační škály, která je však velmi podrobná.

4.2.2 Limity procesu identifikace nadaných žáků pedagogem

Z výše uvedeného vyplývá, že pedagogové na základních školách nemají speciální nástroje nebo metody pro vyhledávání nadaných žáků. K identifikaci/nominaci nadaného žáka lze využívat pedagogickou diagnostiku, kterou pedagog standardně využívá k diagnostice všech svých žáků.

V ČR neexistuje zatím dlouhodobý vzdělávací program pro pedagogy, který by byl zaměřený na identifikaci a vzdělávání nadaných dětí. Podporu pedagogům (informační i metodickou) na jednotlivých školách by měli poskytovat dle Koncepce podpory rozvoje nadání 2014-2020⁶ tzv. krajszí koordinátoři nadání. Ti jsou součástí čtrnácti krajských (kontaktních center) podpory nadání, jejichž nadřízenou organizací je Národní pedagogický institut České republiky (NPI ČR). NPI ČR také spravuje webový portál talentovani.cz.

Jako další limit vidím nedostatek času pedagoga zabývat se možným nadáním žáků, pokud tito žáci nevykazují problémy v chování. Situaci posledních dvou let také zkomplikovala situace celosvětové pandemie onemocnění Covid-19, kdy školy byly dlouhodobě uzavřené a učitelé i žáci se museli adaptovat na nové způsoby výuky na dálku. V takové situaci nebylo zcela pochopitelně nadání žáků prioritou.

---

⁶ Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/system-podpory-nadani>

4.3 Statistické údaje o nadaných žácích

Na stránkách MŠMT lze dohledat informace ohledně jednotlivých stupňů vzdělávání, počtu žáků v jednotlivých ročnících, v krajích apod. ⁷

Na základě informací o počtu žáků a žáků nadaných v jednotlivých školních rocích (Výkonové ukazatele, statistické výstupy – ZŠ) jsem vytvořila následující tabulku 1. Z ní vyplývá, že zatímco počet žáků každý rok stoupá, počet nadaných žáků na základních školách je během posledních let stále kolem dvou tisíc. Když tento údaj převedeme na procenta, zjistíme, že v letošním školním roce 2021/2022 je na všech ZŠ 0,225 % nadaných žáků, to jsou ti, co prošli diagnostikou PPP, mimořádně nadaných je ještě přibližně dvakrát méně.

Tabulka 1

Zastoupení nadaných žáků na ZŠ v jednotlivých letech

Školní rok	Počet žáků celkem	Z toho nadaní žáci	Z toho mimořádně nadaní	Procentuální zastoupení nadaných žáků
2016/2017	906 188	neuvedeno	neuvedeno	
2017/2018	926 108	1881	1116	0,203 %
2018/2019	940 928	2244	894	0,238 %
2019/2020	952 946	2320	937	0,243 %
2020/2021	962 348	1955	765	0,203 %
2021/2022	964 571	2171	847	0,225 %

Když se vrátím zpět k první kapitole, kde jsem uváděla, že na základě normálního rozložení inteligence v populaci jsou 2-3 % lidí mimořádně nadaných s IQ nad 130, je patrné, že výše uvedená čísla se těmito hodnotám ani zdaleka neblíží. Důvodem je zřejmě fakt, že do PPP k diagnostice nadání se mnoho potenciálně nadaných žáků nedostane, že tito žáci nejsou nikým identifikováni.

⁷ Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

4.4 Novinky v identifikaci nadaných na základních školách

Tým kolem docentky Portešové, která působí na katedře psychologie Masarykovy univerzity a dlouhodobě se věnuje problematice nadaných dětí, jejich identifikaci a rozvoji, vytváří na základě vlastních i zahraničních výzkumů screeningové testy pro děti na základních školách. Tyto testy nemají za cíl nahradit diagnostiku prováděnou PPP, ale ulehčit identifikaci/nominaci potencionálně nadaných žáků.

Jedním z projektů je Komplexní skriningový diagnostický systém GIS, který si klade za cíl identifikovat nadané žáky 1. – 5. tříd ZŠ. Jedná se o standardizovaný online psychodiagnostický systém složený ze čtyř subjektů (logické usuzování, prostorové schopnosti, rychlost zpracování a socioemoční deficity), je tedy zaměřený nejen na kognitivní schopnosti žáka, ale i na dovednosti mimointelektové.⁸

Další projekt se jmenuje Invenio. Jedná se o komplexní diagnostický systém, je určen pro žáky ZŠ z 1. – 6. tříd. Pomocí čtyř jednoduchých počítačových her jsou zkoumány jednotlivé dimenze inteligence, a to kvantitativní usuzování, fluidní inteligence, schopnost dedukce a indukce a efektivita učení. Ve vývoji jsou další hry, které budou testovat prostorovou orientaci, rychlost zpracování informací a socioemoční dovednosti.⁹ Tento nástroj pomůže zjistit silné i slabé stránky dítěte. Do projektu se zatím mohly zapojit jen školy z Jihomoravského kraje, ale plánuje se jeho rozšíření do celé republiky.¹⁰

Také běží projekt zabývající se identifikací a rozvojem matematicky nadaných žáků od první třídy. Ten si klade za cíl odhalit a následně podpořit na matematiku nadané prvňáčky a také poskytnout nejen diagnostickou, ale i metodickou a didaktickou podporu jejich pedagogům.¹¹

4.5 Systém podpory nadání v ČR

Jedním z mnoha projektů Národního pedagogického institutu České republiky (NPI ČR) je Systém podpory nadání. Cílem tohoto projektu je vybudovat prostředí vhodné k identifikaci,

---

⁸ Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/projekty/40865>

⁹ Dostupné z: <https://eduzin.cz/wp/2022/03/02/aby-se-nadane-deti-neztracely-v-systemu-hleda-je-pocitacova-hra/>

¹⁰ Dostupné z: <https://www.invenio.muni.cz/o-inveniu-zakladni-informace>

¹¹ Dostupné z: <https://www.nadanyprvnacek.cz/nadane-deti-identifikace>

uplatnění a rozvoji nadání nejen ve školách.¹² Jak už jsem zmínila v podkapitole 4.2.2. NPI ČR zastřešuje Krajskou síť podpory nadání a webový portál talentovani.cz, kde se dají najít informace o krajských koordinátorech nadání včetně kontaktů. Lze zde nalézt i odkazy na organizace poskytující aktivity vhodné pro odhalení a rozvoj nadání, dále informace o soutěžích pořádaných pro nadané žáky, kalendář akcí včetně informací o táborech pro nadané děti, online poradnu nejen pro učitele nadaných žáků, ale i pro jejich rodiče, různé metodické materiály nebo jednotlivá čísla časopisu Svět nadání.¹³

---

¹² Dostupné z: <https://www.npi.cz/projekty?start=12>

¹³ Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/>

5 Identifikace nadaných žáků v zahraničí

Nadáním v intelektové oblasti se zabývali psychologové z USA a ze zemí západní Evropy již od počátku 20. století. Čeští (českoslovenští) psychologové se tak mohli v 80. letech 20. století opřít ve svých pracích a výzkumech právě o poznatky ze zahraničí.

V roce 1987 britská dětská psycholožka Joan Freeman založila The European Council for High Ability (ECHA), česky Evropská společnost pro vysoké schopnosti. Cílem organizace bylo vytvořit síť pro sdílení informací a zkušeností týkající se vysoké intelektové schopnosti, nadání. Dosah ECHA se dostal až za železnou oponu a tím smazal i tehdejší politické uspořádání Evropy. V organizaci se angažují odborníci z Velké Británie, Holandska, Švýcarska, Francie, Rakouska, Itálie, Španělska, Maďarska nebo Finska. Během let 1992–2000 a poté ještě v období 2004–2008 byl ředitelem této organizace nizozemský psycholog Franz Josef Mönks. Zasadil se o to, že v roce 1994 byl vytvořen ECHA diplom jako ukončení následného vzdělávání pro pedagogy zaměřené na vzdělávání nadaných. ECHA dnes sdružuje psychology, učitele, rodiče nadaných dětí i nadané osoby z celého světa.¹⁴

5.1 Nadaní žáci v Německu

Ministerstvo školství a výzkumu se podílí na zastřešujících otázkách vzdělávání jak na národní, tak na mezinárodní úrovni. Vzdělávací systém je v Německu řízen na úrovni každé spolkové země.

5.1.1 Podpora nadání

V Německu funguje na podporu a výzkum nadání od roku 2001 organizace Internationales Centrum für Begabungsforschung (ICBF). Dle ICBF se v populaci nachází tři procenta vysoce nadaných jedinců a dalších 12 procent je nadprůměrně nadaných. Ideální je včasná identifikace nadání, aby se dítě mohlo rozvíjet a později vzdělávat podle svých potřeb. Na potřebu brzké identifikace reaguje jak organizace ECHA, tak i německá ICBF, která přináší speciální nabídky dalšího vzdělávání pro pedagogy. Nejnovější nabídka je určena pro pedagogy z předškolního sektoru vzdělávání. Ti mají možnost absolvovat kurz na podporu nadaných dětí a získat certifikát pro práci s nadanými. Kurz se zaměřuje na pět oblastí:

---

¹⁴ Dostupné z: <https://echa-site.eu/history-25-years/>

- Identifikace nadání
- Individuální podpora nadaných
- Integrace podpory do každodenního života mateřské školy
- Poradenství rodičům
- Pomoc při přechodu na základní školu

Celý koncept kurzu má za cíl vzdělat pedagogy mateřských škol v oblasti nadání tak, aby aktivně vyhledávali děti s nadáním, dokázali s nimi pracovat, začlenit je do kolektivu, adekvátně je rozvíjet, a v neposlední řadě navázali spolupráci s rodinou i budoucí školou dítěte.¹⁵

Prof. Dr. Christian Fischer, předseda výkonné rady ICBF, se v článku z února 2021 zmiňuje, že za posledních 20 let se vnímání nadání posunulo, už se nejedná o elitářství. Ve školských zákonech všech spolkových zemí je zakotvena individuální podpora rozmanitosti žáků, a to nejen nadaných. Dbá se na profesionalizaci a další vzdělávání učitelů na všech stupních.¹⁶

Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen (česky Ministerstvo školství a vzdělávání spolkové republiky Severní Porýní) vytvořilo Projekt na podporu nadaných žáků základních škol. Tento projekt s názvem Centra pro nadané běžel mezi lety 2016 – 2019 ve třiatváceti pilotních školách. Jednalo se o tzv. Zukunftschulen, školy budoucnosti, kterých je v celé spolkové zemi zhruba šest set. Cílem bylo vyzkoušet nové učební metody, které jsou založeny na diferenciaci učiva a zároveň na integraci nadaných dětí do běžných tříd. Ideálně se snažit přistupovat ke všem žákům individuálně, podporovat a rozvíjet silné stránky žáka, snižovat jeho obtíže a nabízet nové výzvy. Podpora nadání je založena na tzv. dynamickém pojetí talentu, kdy se talent rozvíjí prostřednictvím vzájemných vztahů.¹⁷

Celorepublikový projekt, který se zaměřuje na nadané žáky, se nazývá „Leistung macht Schule“. Cílem projektu je optimalizovat možnosti rozvoje pro nadané a mimořádně nadané žáky/studenty. Zvláštní pozornost je věnována potenciálu dětí a mladých lidí se sociálním

¹⁵ Dostupné z: <https://www.icbf.de/index.php/de/arbeitsschwerpunkte-2/aus-und-weiterbildung/echa-zertifikat>

¹⁶ Dostupné z: <https://www.uni-muenster.de/news/view.php?cmdid=11524>

¹⁷ Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/zentren-begabtenfoerderung>

znevýhodněním (potomci imigrantů, ekonomicky a vzdělanostně slabé domácnosti). Iniciativa je zaměřena na žáky všech typů škol od 1. do 10. ročníku. Zapojeno je zhruba 300 škol z celého Německa, které jsou podporovány výzkumnou sítí 28 vědců z 16 univerzit. Ze spolkové republiky Severní Porýní je do projektu zapojeno šedesát tři škol.¹⁸

5.1.2 Identifikace nadaných žáků učitelem

Identifikaci nadaných dětí činí hlavně rodiče a učitelé dětí za pomoci různých dotazníků, které jsou zaměřeny na specifické projevy nadaných. Projevy nadaných dětí v Německu se nikterak neliší od projevů nadaných dětí v České republice, které jsou rozebrány ve třetí kapitole. Pedagogové by měli děti/žáky pozorovat při každodenní práci a všimnout si odlišností, které mohou na nadání upozornit. Sledovat by měli tři klíčové oblasti:

- Intelektuální oblast – schopnost řešit problémy, spontánnost, flexibilita, kreativita
- Sociální oblast – schopnost pracovat v týmu, vyjít s ostatními, schopnost projevat ohleduplnost, vytrvalost
- Osobní oblast – emoční stabilita, zvládnání stresových situací, strategie učení, frustrační tolerance, vytrvalost názorů a jednání

Učitel žáka by si měl své pozorování pečlivě zapisovat. Zápisky by neměly obsahovat hodnocení chování žáka ani emoce pedagoga. Doporučuje se určit si dopředu sledované období a vícenásobné pozorování od několika učitelů.¹⁹

Pedagogové také podporují své žáky ve vytváření portfolií, kam si žáci zakládají své školní práce, obrázky, své úspěchy, informace o sobě a svých koníčcích, rodině, kamarádech. Žákovská portfolia jsou dobrým způsobem individuální práce dítěte. Základním předpokladem je, že žák si vytváří portfolio dobrovolně. V průběhu času může nejen žák, ale i rodič a učitel žáka dobře vidět žákův rozvoj, identifikovat jeho silné i slabé stránky, rozpoznat žákovu motivaci i styly učení. Díky portfoliím se daří rozpoznat nadání u více dětí.²⁰

---

¹⁸ Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/leistung-macht-schule>

¹⁹ Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/beobachtungshilfen-fuer-lehrkraefte-und-eltern>

²⁰ Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/portfolios-als-instrument-zur-selbsteinschaetzung>

Diagnostiku nadání, stejně jako v České republice, mohou provádět jen psychologové a speciální pedagogové. Odborný posudek by měl obsahovat:²¹

- Důvod vyšetření (Proč by mělo být dítě vyšetřováno? Kdo ho k vyšetření nominoval?)
- Výběr vhodné diagnostické metody, souboru metod
- Informace o anamnéze, zájmech, volnočasových aktivitách
- Výsledky jednotlivých testů
- Shrnutí a závěry
- Doporučení pro všechny, kteří se podílejí na vzdělávacím procesu dítěte

5.1.3 Výzkum v oblasti nadání

Na výzkum, který by se zabýval přímo otázkou identifikace nadaných žáků základních škol, jsem v německém prostředí nenarazila. Zvolila jsem výzkum, který dokládá z mého pohledu největší rozdíl mezi přístupem Německa a České republiky k nadání, a to následné vzdělávání pedagogů v oblasti nadání.

Jak už bylo řečeno v podkapitole 5.1.1, jedním z cílů vzdělávací politiky Německa je mít kvalitně vzdělané a profesionální učitele. Z tohoto důvodu vznikl i výzkum, který se volně přeloženo nazývá Pohled budoucích učitelů na nadání.²² Výzkum se zaměřil na studenty učitelství v bakalářském programu, tedy na budoucí učitele. Ti dostali za úkol napsat esej o tom, jak vnímají nadání ve školním prostředí. Ve výzkumu jsou zanalyzovány eseje studentů, které vedly ke dvojímu, značně rozdílnému vnímání fenoménu nadání.

V prvním případě se nadání (talent) chápe jako výkon, něco, co lze ostatním ukázat. Zároveň je to něco, co nadaný člověk může ovládat, může svůj talent použít či nikoli, je to na jeho rozhodnutí. Toto rozhodnutí si nese své následky. Pokud dotyčný svůj talent používá, je to vnímáno spolužáky negativně, ale zároveň to nadanému přináší dobré hodnocení od učitele v podobě dobrých známek. A přestože snaživého a chytrého žáka by mohl učitel vnímat pozitivně, i u učitelů se objevuje negativní postoj k nadanému. Učitel ví, že nadaný žák je

---

²¹ Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/typische-tests-und-fragebogen>

²² Dostupné z: <https://bildungsforschung.org/ojs/index.php/bildungsforschung/article/view/330/795>

rychle hotov s prací, kterou učitel zadává celé třídě, a tak musí pro nadaného připravovat materiály a úkoly navíc, což vnímá jako zátěž. Učitel o nadání smýšlí jako o formě výkonu, který se projevuje rychlostí a kvantitou. Kvalitativní rozdíl nevidí. Dále učitelé záměrně nevyvolávají nadaného žáka jako prvního, protože předpokládají jeho správnou odpověď na svou otázku. Vyvolají ho jen v případě, že nikdo jiný ze třídy nepřišel se správnou odpovědí. V tu chvíli vnímají nadaného žáka pozitivně, jako jakousi jistotu, že otázka bude zodpovězena a oni se mohou posunout ve výkladu dále.

Druhý postoj k nadání se vyznačuje tím, že nadání je chápáno jako něco navíc, něco zvláštního, co nesouvisí se školním výkonem, zmiňováno je například výborné matematické myšlení, ne to, že je žák dobrý v matematice (školním předmětu). Tito nadaní žáci se mohou účastnit mimoškolních soutěží, mají v tom podporu učitele. Spolužáci je za jejich talent obdivují. A pokud se nadaný žák nepovyšuje nad ostatní, rád pomůže a je kamarádský, je v kolektivu třídy oblíben. Pozitivní postoj k nadání je ale podmíněn vhodným chováním nadaného jedince.

Autoři výzkumu upozorňují, že na základě analýz esejí budoucích učitelů nelze vyvodit žádné obecné závěry o tom, jakým způsobem by se měli studenti učitelství o nadání na vysokých školách učit. Výzkum i přesto ukazuje určité převažující postoje budoucích pedagogů k tématu nadání. Výzkum by se dal rozšířit o pohled na nadání učitelů z praxe a dále ho diferencovat podle typu školy.

5.2 Komparativní analýza

Jedním z cílů práce je zhodnotit, zda se metody identifikace v České republice nějak významně odlišují od metod identifikace v Německu. Dle mého názoru se metody pro identifikaci nadaných žáků učitelem v českém vzdělávacím systému a v Německu v teoretické rovině nijak významně neliší. Rozdíl vnímám v metodě rozboru portfolia žáka. Zatímco u nás se jedná o rozbor žákovských školních prací za určité období, v Německu se jedná o portfolio, které si žák samostatně a dobrovolně vytváří nejen ve škole, ale i doma, netýká se tak pouze školní látky, ale i žákových zájmů a kamarádů. Nahlédnutí do takového portfolia odkrývá žákovu vnitřní motivaci a oblasti jeho zájmu. Učitel tak pomocí portfolia může žáka snadněji poznat a odhalit jeho nadání.

6 Praktická část práce

6.1 Design pedagogického výzkumu

S ohledem na téma bakalářské práce Identifikace nadaného žáka v českém vzdělávacím systému jsem zvolila kvalitativní výzkum, konkrétně design případové studie. Dle Sedláčka (2007, s. 96 - 97) „Detailní studium jednoho nebo několika případů je tradičně považováno za jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům.“

6.1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je zmapovat, jakým způsobem konkrétní základní škola identifikuje nadané žáky. K tomuto cíli jsem si vytyčila následující dvě výzkumné otázky:

1. Jaké mají učitelé povědomí o nadání?
2. Jakým způsobem probíhá identifikace nadaných žáků učitelem?

6.1.2 Volba případu

Pro výzkum jsem si záměrně vybrala základní školu v Praze, kterou navštěvovala má nadaná dcera. Mám tak jistotu, že problematikou nadání se škola již zabývala. Případem je tak celá základní škola. Klíčovou osobou pro úspěch celého výzkumu je pak ředitel školy.

6.1.3 Plánování kvalitativního výzkumu

Výzkum jsem si rozdělila do tří fází:

- 1) příprava výzkumu,
- 2) sběr a analýza dat,
- 3) vyhodnocení dat a jejich následná interpretace.

Na každou fázi jsem si vyčlenila zhruba měsíc. Pro výzkum bylo nezbytné zajistit nejprve spolupráci vybrané školy. Ředitele jsem poprvé oslovila v zimě 2021/2022. S výzkumem pro mou bakalářskou práci souhlasil a slíbil mi v jarních měsících školního roku součinnost i s dalšími pedagogy. Během přípravné fáze jsem nastudovala literaturu o pedagogickém výzkumu, stanovila si cíl výzkumu a formulovala dvě výše uvedené výzkumné otázky. Tyto výzkumné otázky jsem dále rozpracovala a sestavila soubor otázek pro polostrukturované rozhovory (Příloha 1). Dále jsem si pro respondenty výzkumu připravila Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru (Příloha 2) a v telefonu se naučila pracovat

s aplikací Voice Memos, která slouží k nahrávání zvukových stop a uchování zvukových záznamů.

Na jaře jsem poté oslovila ředitele školy znovu. Domluvili jsme se, že sběr dat pro výzkum proběhne během měsíce května a že ředitel sám osloví učitele a pracovníky školního poradenského pracoviště, kteří mě budou kontaktovat ohledně termínu rozhovoru. Ozvalo se mi sedm pedagogů školy a speciální pedagog.

6.1.4 Metoda sběru dat

Pro případovou studii je typické, že výzkumník si může vybrat z celé škály metod sběru dat. (Sedláček, 2007). Jako hlavní metodu sběru dat jsem zvolila hloubkový polostrukturovaný rozhovor, což je dopředu připravený seznam otázek, jakási kostra rozhovoru, která může být během rozhovoru doplněna o další, tzv. navazující otázky tazatele. Cílem rozhovoru je získat informace od respondenta o nějakém jevu, v mém případě o identifikaci nadaného žáka učitelem na konkrétní škole. Při tvorbě polostrukturovaného rozhovoru jsem využila Pyramidový model dle Wengrafa. (Švaříček, 2007, str.166) Na vrcholu pyramidy stojí základní výzkumná otázka (ZVO), ta je rozpracovaná do specifických výzkumných otázek (SVO) a ty do tazatelských otázek (TO), jejichž prostřednictvím se výzkumník (tazatel) ptá a dostává tak postupně odpovědi, které směřují až na vrchol pyramidy, tedy na výzkumnou otázku. (Švaříček, 2007).

Obrázek 2

Ukázka schématu polostrukturovaného rozhovoru (Pyramidový model)

(ZVO1) Jaké mají učitelé povědomí o nadání?

(SVO1.1) Jakým způsobem pedagogové definují pojem nadání?

(TO1) Zajímáte se o téma nadaných žáků?

(TO2) Jak byste definoval/a pojem nadání?

(TO3) Účastnil/a jste se nějakého školení na téma nadaných žáků? Pokud ano, kdo Vás na něj poslal?

(TO4) Myslíte si, že nadaný žák potřebuje podporu ve vzdělávání?

(SVO1.2) Jaké jsou projevy nadaných dětí?

(TO5) Setkal/a jste se již s nadaným žákem?

(TO6) Zkuste popsat, jak se nadaný žák ve třídě projevuje?

(TO7) Čím se nadaný žák od ostatních žáků odlišuje?

K zajištění triangulace jsou použity ve výzkumu rozhovory nejen s učiteli, ale i s vedením školy a s odborníky školního poradenského pracoviště (výchovní poradci, speciální pedagog). Polostrukturovaná forma rozhovoru je doplněna o analýzu dokumentů spojených s nadanými, které má škola zveřejněné na svých webových stránkách (školní vzdělávací program, profil absolventa). „Pod pojmem triangulace se rozumí kombinace různých metod, různých výzkumníků, různých zkoumaných skupin nebo osob, různých lokálních a časových okolností a teoretických perspektiv, jež se uplatňují při zkoumání určitého jevu.“ (Hendl, 2005, s. 149).

6.2 Sběr a analýza dat

Pro kvalitativní výzkum je typické, že sběr dat a analýzu dat nelze od sebe oddělit, jedná se o neustálé propojování obou procesů až do fáze, kdy je dosaženo výzkumného cíle. (Švaříček, 2007).

6.2.1 Výběr výzkumného vzorku

Jak již bylo řečeno v podkapitole 6.1.2, pro výzkum, s cílem zmapovat, jakým způsobem dochází k identifikaci potenciálně nadaných žáků učitelem, byla vybrána základní škola v Praze, kterou navštěvoval nadaný žák. Nadání tomuto žákovi potvrdila diagnostikou pedagogicko-psychologická poradna na žádost rodiče.

Jedná se o běžnou základní školu, která má v každém z devíti ročníků otevřené tři třídy. Celková kapacita školy je dle Školního vzdělávacího programu ZŠ 735 žáků. Na škole žáky vzdělává kromě ředitele a dvou zástupců ředitele dalších 41 pedagogů. Na škole působí devět asistentů pedagoga, žádný z nich není do třídy přidělen kvůli nadanému žákovi. Škola má vlastní školní poradenské pracoviště – školního psychologa, speciálního pedagoga na poloviční úvazek pro 1. stupeň a dva výchovní poradce z řad pedagogů zvlášť pro 1. a pro 2. stupeň. Koordinátora nadání škola nemá.

V druhé polovině školního roku 2017/2018 vznikl na ZŠ jako mimoškolní zájmová aktivita pro nadané žáky Klub nadaných dětí, který je zřizován Mensou ČR. Žáci z 1. stupně se v Klubu schází jednou týdně.

6.2.2 Respondenti

Respondenti se zapojili do výzkumu po oslovení ředitelem ZŠ. Celkem tedy bylo provedeno devět rozhovorů mezi 13. květnem 2022 a 7. červnem 2022. Rozhovory trvaly v rozmezí 22 – 38 minut. Struktura respondentů je zachycena v následující tabulce.

Tabulka 2

Základní informace o respondentech výzkumu

	Funkce	Stupeň ZŠ	Délka praxe na ZŠ	Délka praxe celkem	Vzdělání	Obor
Respondent 1	ředitel / učitel matematiky, fyziky	2. stupeň	20 let	25 let	Pedagogická fakulta	Matematika a fyzika pro ZŠ
Respondent 2	výchovný poradce / třídní učitel	1. stupeň (2. třída)	25 let	více než 30 let	Filozofická fakulta / Pedagogická fakulta	Poradenství / Učitelství pro 1. stupeň
Respondent 3	výchovný poradce / zástupce ředitele / učitel českého jazyka	2. stupeň	25 let	25 let	Pedagogická fakulta	Český jazyk a pedagogika se zaměřením na výchovné poradenství
Respondent 4	speciální pedagog	1. stupeň	5 let	5 let	Pedagogická fakulta	Speciální pedagogika, Poradenství a diagnostika
Respondent 5	třídní učitel / učitel matematiky a fyziky	(7. třída) 2. stupeň	35 let	35 let	Matematicko-fyzikální fakulta	Matematika a fyzika se zaměřením na vzdělávání
Respondent 6	třídní učitel	1. stupeň (2. třída)	11 let	11 let	Pedagogická fakulta	Učitelství pro 1. stupeň, Německý jazyk pro 1. stupeň
Respondent 7	učitel informatiky	oba stupně	14 let	14 let	Pedagogická fakulta	Informatika a matematika pro 2. stupeň ZŠ a SŠ
Respondent 8	třídní učitel	1. stupeň (3. třída)	6 let	6 let	Student pedagogické fakulty (3. ročník)	Učitelství pro 1. stupeň
Respondent 9	učitel českého jazyka a výtvarné výchovy	2. stupeň	34 let	34 let	Pedagogická fakulta	Český jazyk a výtvarná výchova

Přestože respondenty jsem si sama nevybírala, jsou mezi nimi jak třídní učitelé, tak netřídní učitelé. Rovnoměrně je zastoupen i první a druhý stupeň. Všichni respondenti učí na škole více než pět let. Celková délka praxe se převážně shoduje s celkovou délkou praxe učitelů.

6.2.3 Analytické postupy

Pro analýzu polostrukturovaných rozhovorů je nezbytné zvolit jeden ze způsobů transkripce. Dle Hendla (2005) byla zvolena technika doslovné transkripce. „Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné podoby. Jedná se o časově velmi náročnou proceduru. Pro podrobné vyhodnocení je však transkripce podmínkou.“ (Hendl, 2005, s.208).

Po přepsání všech devíti rozhovorů do MS Word jsem nejprve na základě rozhovorů vytvořila již zmiňovanou tabulku, která zachycuje strukturu respondentů, viz kapitola 6.2.2. Jako další krok jsem z rozhovorů získala informace týkající se počtu nadaných žáků ve škole. V tomto školním roce jsou v celé ZŠ jen tři nadaní žáci, kteří prošli diagnostikou v pedagogicko – psychologické poradně, ve všech případech se jedná o žáky prvního stupně a diagnostika byla provedena na přání rodičů. Učitelé jsou si vědomi toho, že počet nadaných žáků ve škole je reálně vyšší, může se jednat o zhruba dva až tři žáky v každé třídě na prvním stupni a jednoho až dva žáky ve třídách 2. stupně.

Následně jsem přistoupila k otevřenému kódování textu dle Hendla (2005). V první fázi jsem jednotlivým úryvkům textu přiřadila kódy, celkem se jednalo o šedesát osm kódů. Nejčastěji se jednalo o jednoslovné kódy, např. nuda, minulost, rodina, ale použila jsem i kódy víceslovné, např. nedostatek času, časová dotace nebo profesní zájem. Pro lepší orientaci v kódech jsem si vytvořila tabulku, kde byl každý kód popsán. Kódů jsem použila poměrně mnoho, navíc se některé významově překrývaly, tudíž jsem v druhé fázi kódování některé kódy přejmenovala nebo sloučila. Tento proces jsem několikrát opakovala.

Nakonec jsem se rozhodla pro lepší práci s materiály využít analytický nástroj MAXQDA2022, který je určený k analýze nejen textů, ale i videí nebo obrázků v kvalitativním výzkumu. Do programu MAXQDA jsem nejprve nahrála jednotlivé rozhovory ve formátu docx, které jsem kvůli maximální anonymitě respondentů pojmenovala R_A až R_I, aby nebylo možné jednotlivé rozhovory přiřadit k jednotlivým respondentům tak, jak jsou uvedeni v Tabulce 2. Při prvotní analýze v MAXQDA, která

vycházela z mých papírových poznámek a záznamů, jsem u prvního rozhovoru použila 22 typů kódů (Příloha 3).

Výsledkem práce v MAXQDA je analýza všech devíti rozhovorů, jejichž jednotlivé segmenty jsou přiřazené kódům a následně seskupené do kategorií tak, jak spolu logicky souvisí. Kategorie jsou tedy vytvořeny tak, aby co nejlépe zachytily všechny související skutečnosti a zároveň jsem pomocí nich dokázala interpretovat sesbíraná data a odpovědět na obě výzkumné otázky. Systém kódů a kategorií je zobrazen v Příloze 4. Pro lepší pochopení a orientaci v kódech jsem si ke všem kódům i kategoriím psala poznámky (Příloha 5).

V neposlední řadě jsem analyzovala veřejně přístupné dokumenty ZŠ, zejména školní vzdělávací program (ŠVP). Zde se lze dočíst, že žáci na této škole mají možnost rozvíjet své nadání již od první třídy a dále se podílet na projektech pro nadané děti v oblasti cizích jazyků. V ŠVP není uvedeno, jakým způsobem škola nadané žáky vyhledává, tedy identifikuje, ani jaké metody jsou využívány pro práci s nadanými žáky. Naopak je zde zmínka o nadstandardním financování možných rozvojových programů pro nadané žáky.

6.2.4 Silné a slabé stránky výzkumu

Za silnou stránku považuji fakt, že pro případovou studii jsem zvolila školu, která má zkušenost s nadanými žáky, se kterými se snaží dále pracovat. Na straně vedení školy je znát, že péče o nadané žáky je pro ně stejně důležitá jako péče o všechny ostatní žáky, ať už se jedná o žáky běžné, o žáky se zdravotním postižením nebo o žáky se specifickými poruchami učení. Právě práce s nadanými žáky je jednou z priorit školy do příštích let.

Slabou stránku výzkumu vidím v časové náročnosti výzkumu, jak z pohledu výzkumníka, tak z pohledu respondentů. Pokud bych měla více času, určitě by bylo vhodné udělat více rozhovorů s dalšími učiteli školy. Zároveň jednotliví pedagogové jsou pracovní velmi vytížení. Komplikací během výzkumu byla a stále je i válka na Ukrajině, kvůli které se do českých škol dostalo mnoho ukrajinských žáků, se kterými se učitelé musí naučit pracovat a pomoci jim začlenit se do kolektivu mezi české žáky, potažmo do celé české společnosti.

6.3 Vyhodnocení dat a jejich interpretace

6.3.1 Případová studie

Při interpretaci dat budu vycházet z následujících šesti kategorií, které jsem vytvořila na základě seskupení jednotlivých kódů:

1. Učitel
2. Projevy
3. Třída
4. Rodina
5. Systém
6. Podpora

Takto uspořádané kategorie mi umožní nejen interpretaci získaných dat, ale následně i zodpovězení výzkumných otázek.

UČITEL

Do kategorie učitel jsem zahrnula informace týkající se identifikace a následné nominace potenciálně nadaných žáků a sdílení zkušeností s nadáním mezi pedagogy. Dále zde rozeberu výpovědi učitelů o pozitivěch a negativěch, které učitelům ve vyučování nadaný žák přináší.

V rozhovorech jsem se zaměřila na oblast identifikace nadaných žáků a jejich nominaci k vyšetření v pedagogicko – psychologické poradně. Ve škole zatím není poptávka po vyhledávání nadaných žáků. Respondenti jsou si vědomi toho, že nadané žáky ve svých třídách mají, ale s vedením školy, ostatními učiteli ani se školním poradenským pracovištěm to nijak nekonzultují. Tudiž ani nedoporučují potenciálně nadané žáky k potvrzení nadání. Maximálně s touto skutečností seznámí zákonné zástupce, pokud se dostaví na třídní schůzky. Dále to již nechávají učitelé na nich, zda se pro vyšetření rozhodnou nebo ne. Rodiče často o vyšetření nestojí, jsou rádi, že dítě zvládá školu bez problémů. (Viz kategorie RODINA). Výše uvedené odpovídá faktu, že školy obecně nemají prozatím vypracovaný systém vyhledávání nadaných žáků. (Hříbková, 2010).

O téma nadání se učitelé převážně nezajímají, a pokud ano, tak jen z povahy své profese. Někteří mají s nadáním osobní zkušenost z rodiny. Většina respondentů uvedla, že jsou

zvyklí na nadané děti z minulosti, kdy jejich škola byla výběrová se zaměřením na cizí jazyky. Vedení školy si do budoucna klade za cíl vytvořit pro nadané žáky ve škole lepší podmínky pro jejich rozvoj, zaměřit se na vzdělávání učitelů v této oblasti a metodicky učitele podpořit při práci s velmi heterogenními třídami. Proškolení pedagogů v oblasti nadání zatím na škole neproběhlo, někteří učitelé se dobrovolně účastní různých školení, která se ale tématu nadaných žáků dotýkala jen okrajově nebo vůbec.

Na otázku Jak byste definoval/a svými slovy pojem nadání? jsem dostala v zásadě jeden typ odpovědi a to, že nadání je nějaká schopnost.

R_B: „*Je to nějakým způsobem vyvinutá schopnost nebo vloh. Vlohy, které se v průběhu života musí rozvíjet, aby byl ten člověk schopný využít těch svých, teď nechci říct ani vrozených, možností, které má.*“

R_C: „*Nadání jako je, že dítě v jakékoli sféře vykazuje akceleraci, jakoby větší zájem, jde víc do hloubky a nemusí to být jen ve školních předmětech, to může být i hudebně, sportovně. Obecně vykazuje jakoby, jak bych to řekla, vyšší pokroky, výkony.*“

R_D: „*No podle mě je nadání vlastně nějaká schopnost dítěte, která je jakoby výjimečná v tom, že on v té dané oblasti projevuje výjimečné znalosti.*“

R_F: „*Nadaný žák je podle mě ten, který v té skupině dětí nějakým způsobem jaksi rozumově vyčnívá nebo v nějakých kompetencích, který ten žák má mít, nějakým způsobem vyčnívá nad ten průměr ostatních žáků, buď v jedné oblasti, nebo i ve více oblastech.*“

R_G: „*Je to asi nějaké schopnosti, možná dovednosti, které se prostě odlišují od nějakého průměru prostě.*“

Výše uvedené definice jsou v souladu s definicí nadání, která je uvedena ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. Pokud výpovědi respondentů ale srovnám s pohledem na nadání, které jsem uváděla v kapitole 1.1, pak respondenti nechápou nadání v celé jeho šíři, opomíjejí, že nadání je kombinací intelektových schopností, kreativity neboli tvořivosti a vnitřní motivace.

Další otázka směřovala na vnímání nadaného žáka učitelem. Ptala jsem se: Jaká pozitiva a negativa přináší nadaný žák Vám jako učiteli? Pozitivum spatřují respondenti v tom, že mají v nadaném žákovi jakousi oporu, že je v jejich třídě někdo, kdo zná odpověď, kdo

spolupracuje. Dále nadaného žáka využívají k tomu, aby pomohl ostatním dětem s pochopením látky.

R_D: „*V matematické oblasti je to taky docela dobré, protože když jsou tady třeba slabší žáci, tak někdy, neříkám, že pořád, se to dá využít, že se třeba může dát dohromady ten slabší žák právě s tím nadanějším. Třeba dát jim společný úkol s tím, že každý ale musí na tom úkolu pracovat a říct třeba, ten tomu nerozumí, tak pojd' a zkus mu to vysvětlit, aby si to taky zkusil z té druhé strany, takže se to dá jako využít hodně.*

R_F: „*Tak výhodu to má takovou, že tam mám dítě, na které se mohu obrátit třeba v rámci hodiny, že může ostatním dětem něco vysvětlit, třeba i dětem, který tápou, ode mě to nepochopily, může jim to vyložit nadanej žák jinak, a to dítě to pochopí, stává se to.“*

Někteří pojmají nadaného žáka ve třídě jako osobní výzvu.

R_F: „*Další pozitivum pro mě je to, že jako neustrnu, to znamená, že člověku tady mu bliká to světýlko, tady je to dítě, které by mi tu jinak hnulo, protože tohleto je pro něj banalita, udělá si to rychle. Pro mě je to, jak už jsem říkala, je to výzva, někde něco jiného vyhledat, zabývat se tím, co by to dítě třeba mohlo bavit.*

Negativum vidí respondenti hlavně v nárocích, které na ně přítomnost nadaného žáka ve třídě klade. Je nutná větší příprava na hodiny, což je náročné hlavně časově.

R_E: „*Negativa, no možná, no někdy máte pocit, že už toho máte dost, už jste unavená a on to má hned hotový a vy si říkáte a já zrovna pro tebe nic nemám. Někdy je to teda úkol pro učitele navíc, někdy to dělá s optimismem a láskou, ale někdy si řekne, no to mi byl čert dlužen, abych tu zas měla ještě něco pro tebe.“*

R_H: „*Takže tohleto jediný je a pak, když je to nějaký hodně extrémně nadaný žák, tak to je samozřejmě náročnější na moji přípravu, protože nikdy nevíte, na co se vás zeptá, čím vás zaskočí. Je to vždycky taková trochu výzva.“*

V souvislosti s pozitivy a negativy přítomnosti nadaného žáka ve třídě se respondenti často rozpovídali o tom, jak s nadanými dětmi během svých hodin pracují. Nejčastěji si pro ně připravují nějaké materiály navíc, které nejen nadanému, ale i ostatním žákům nabízejí, pokud jsou se svojí prací hotovi. Některé respondenty si do svých hodin (zejména matematiky

a informatiky) připravují několik úrovní obtížnosti úloh tak, aby ti žáci, kteří si učivo již osvojili, se nemuseli zabývat pro ně triviálními úkoly.

PROJEVY

Pro identifikaci nadaného žáka je pro učitele naprosto klíčové orientovat se v projevech nadaných žáků, znát specifika nadaných žáků a zajímat se o úroveň jejich znalostí. Jedině tak je možné dopřát těmto žákům ve škole odpovídající podporu ve vzdělávání. Respondentů jsem se proto dotazovala: Zkuste popsat, jak se nadaný žák projevuje? a Čím se nadaný žák od ostatních žáků odlišuje? Záměrně jsem se neptala na schopnosti a dovednosti nadaných žáků, abych učitelům poskytla více prostoru pro vyjádření jejich myšlenek.

Respondenti hovořili nejčastěji o tom, že nadaného žáka poznají podle toho, že bez problémů zvládá učivo, že je rychlý, vždy ví, má zájem i o témata, která neodpovídají věku žáka. Na prvním stupni učitelé zmiňovali lepší a širší slovní zásobu nadaných žáků. Na druhém stupni pak popisovali spíše větší zájem, rozsáhlejší znalosti, vlastní řešení problémů, abstraktní myšlení a vnitřní motivaci nadaných žáků. Tyto charakteristiky nadaných žáků jsou v souladu s tím, jak jsem je popisovala v kapitole 2.3, i když v mnohem menším rozsahu.

Dále učitelé hojně mluvili o nechuti nadaných žáků pracovat v hodinách, o lenosti, zlobení, strhávání pozornosti a nudění se.

R_A: „*Snažím se reagovat, aby tyto děti měly ještě něco dalšího, protože vím, že oni bývají rychlí v té práci, funkční, tak aby tady neseseděly jenom tak, tak dostávají nějaké práce, ale jsou i takové děti, to mám teď jednoho chlapečka, které jsou extrémně líný, ale to je lenost neskutečná. A už i dřív jsem vlastně měla takhle líného chlapečka, který si udělá svoji práci a pak nechtějí pracovat, nechtějí nic navíc, nechtějí Koumáka, nechtějí žádnou hru, chtějí jenom sedět a koukat, ani nenapovídají, ani nemají tendenci vyrušovat, oni si to prostě jenom odsedí a jsou spokojení.*“

R_B: „*Mám totiž dost často zkušenosti, že když jsou žáci třeba rychlejší, tak jsou radši, aby nemuseli nic dělat.*“

R_F: „*Většinou bývají dřív hotové, nudí se.*“ „*V těch běžných hodinách, jakmile to dítě zlobí, nudí se, dělá něco jiného, kreslí si a přitom všechno má hotový, tak pro mě je to znamení, že to dítě potřebuje nějakou další potravu duševní a že asi bude v tom mém předmětu nadané.*“

„Samozřejmě, že existují nadané děti, které to nadání chtějí skrývat před spolužáky a jednak jsou líní, že jo, děti jsou líní, co děti, lidi jsou líní, to je prostě přirozená vlastnost. Je nadaný to dítě, je líný, a jestliže ho nebudeme stimulovat k nějakému dalšímu výkonu, tak to tak bude a na druhou stranu další věc, jo, já za to, že jsem nadanej dostávám další a další práci, byť třeba zajímavou. Takže oni se s tím pak naučí velice dobře pracovat ty nadaný děti.

R_G: *„Když se to těm žákům jakoby hodně tzv. naservíruje, tak potom ano, jsou jakoby ochotní, ale jinak kdybych jim řekl, tady máte úlohy, tak si je dořešte a přidejte, když chcete konzultaci, tak já vám s tím poradím, tak to se jako moc neděje. Ale když se jim to předloží, naservíruje, tak oni to dodělají, dokončí a pak toho úspěchu prostě dosáhnou. Takže já vím, že tam to nadání je, ale že prostě možná vzhledem k tomu, kolik těch dalších různých aktivit mají, tak prostě se tomu nevěnují sami.“*

O těchto projevech, až na nudu, kterou může nadaný žák ve škole zažívat, se v odborné literatuře nepíše, chápu tyto projevy nadaných žáků ve škole jako reakci na nevhodné nebo nepodnětné prostředí, anebo je možné, že mi respondenti popisovali chování, které přisuzují nadaným žákům, ale kteří ve skutečnosti nadanými žáky být nemusí. Když se vrátíme ke kapitole 3.1, která pojednává o projevech nadaných žáků ve škole, můžeme si některé charakteristiky zkusit propojit s popisy projevů nadaných žáků podle respondentů.

- Jejich znalosti přesahují požadovaný rozsah i hloubku učiva – z toho může pramenit nuda, nezájem pracovat na lehkých úlohách
- Upřednostňují samostatnou práci před skupinovou – nechut' pracovat ve skupině
- Nemají rádi mechanické učení a neustále opakování – lenost, nechut' pracovat na úkolech, které nadaného žáka nerozvíjí, nuda
- Mají potřebu prezentovat svoje znalosti a dovednosti před třídou – strhávání pozornosti
- Nudí se při běžných a velmi lehkých úlohách
- Nejsou ochotní nekriticky přijímat názory autorit, např. učitele – nechut' pracovat, lenost

TŘÍDA

S ohledem na projevy nadaného žáka ve škole jsem se pedagogů nepřímo dotazovala na postavení nadaného žáka ve třídním kolektivu. Ptala jsem se: Jaká pozitiva a jaká negativa podle Vašeho názoru přináší nadaný žák svým spolužákům? Odpovědi, které jsem dostala, by se daly rozdělit na tři skupiny. Zprvce se všichni učitelé shodli na tom, že z pohledu kolektivu nevidí nic negativního na tom, že je ve třídě nadaný žák. Další odpovědi se týkaly pozitivního vlivu nadaného žáka na třídu.

R_A: „*No pozitiva jsou ta, že děti se vždycky rády srovnávají a ten nadaný žák většinou táhne s sebou k té nadanosti takové ty hodně ambiciózní děti, ty ho chtějí dohnat.*“

R_E: „*Pozitivum to má, že táhne tu třídu, to je bez debat.*“

Poslední skupinou odpovědí byly ty, které se týkaly sociálních dovedností nadaných žáků. Učitelé se již setkali s tím, že nadaní žáci se nad ostatní povyšují, že zažívají posměch od spolužáků, že se stává, že je nadaný žák samotář, který se straní kolektivu, že skrývá své nadání, ale že jsou i nadaní žáci, kteří jsou naopak v kolektivu velmi oblíbení.

R_A: „*Když je dítě, které jako funguje dobře v tom kolektivu a je ještě nadaný, tak to je krásná kombinace, když se to povede, že táhne tu třídu, že tam má tu skupinu, která se mu chce vyrovnat, nebo ostatním chce pomáhat, tak je to výborný. A když to tak jako není, tak je to náročný, hodně hlavně pro to samotný dítě je to náročný, ono to nechápe, ta sociálnost kolem něj jako probíhá, ale ono to nevidí, to je těžký potom.*“

R_F: „*Jsou prostě nadané děti, které ty rozumové schopnosti mají vynikající, ale pak třeba tápou trochu v té sociální oblasti. Pak ty děti nadaného odstrkují, posmívají se mu, byť i učitel třeba poukazuje na jeho dobré stránky. I když ten učitel bych řekla, čím víc se staví na obranu toho dítěte, tak tím ta třída jde víc proti němu, a to je špatně samozřejmě. A teď otázka je, kdy je to chyba té rodiny nebo toho dítěte a kdy je to vina toho učitele a kdy je to vina těch ostatních dětí, že mu třeba záviděj.*“

R_H: „*Myslím, že to hodně záleží na tom, jak se k nim to dítě chová. Když jim to dává v uvozovkách sežrat, že jsou hloupí, tak mu to vrátěj. Já to je šprt a tisíckrát pak můžete vysvětlovat, že to není šprt, že mu to tak myslí.*“

R_I: „*Ty děti, co jsou průměrnější, tak si z nich mohou dělat legraci nebo je nějakým způsobem obtěžovat, vysmívat se jim.*“

Výše uvedené výpovědi pedagogů odpovídají problémům v sociálních vztazích tak, jak je popisuje Hříbková (2010, str. 33): „Ve třídě se můžeme setkat jak s izolací nadaného dítěte, tak s jeho dominancí.“ Dále Hříbková (2010) uvádí, že je časté, že v mladším školním věku nadané žáky jejich spolužáci odmítají, a to z důvodu zcela neobvyklých a odlišných zájmů nadaných. Toto odmítání může přetrvávat například i ve starším školním věku v případě, že nadaný žák nesportuje a o sport se nezajímá.

RODINA

Velmi často pedagogové, i přestože jsem se na to nedotazovala, zmiňovali roli rodiny nadaného žáka a to hned v několika aspektech. Prvním je role rodiny a její ne/zájem na identifikaci nadání u svého dítěte. Dalším aspektem je určitá pohodlnost rodiny nadaného, která se projevuje tím, že rodiče jsou rádi, že se dítěti ve škole daří a veškerý rozvoj svého nadaného dítěte nechávají na škole, jiní naopak dítě rozvíjejí velmi bohatě díky mimoškolním aktivitám. Někteří rodiče dokonce nadání nepovažují za něco, čemu by měla být věnována pozornost.

Další skupinou jsou rodiče, kteří naopak své dítě podporují a učí se s ním dopředu a následně hlavně na začátku školní docházky znesnadňují učitelům identifikaci nadaných žáků. Učitelé někdy nedokáží odlišit, zda se jedná o žáka s nadáním, nebo o žáka, kterému je doma věnována velká pozornost s důrazem na výborný školní prospěch.

SYSTÉM

Do této kategorie jsem zařadila vyjádření pedagogů týkající se základního školství, inkluze ve školách, počtu dětí ve třídách a dále časové dotace jednotlivých předmětů během týdne, které značně ovlivňují časové možnosti pedagoga žáka poznat a odhalit jeho možné nadání.

R_B: „*Někdy je těžké rozhodnout v tom, jestli jsou ti žáci jenom šikovní nebo jestli jsou jako fakt nadaní, jestli k tomu mají nějaké vlohy. To je jako problém, když mám s nimi tak málo hodin.*“

Někteří učitelé upozorňují dále na to, že základní škola vzhledem k tomu, že je ustanovena povinná školní docházka, je dán určitý základ, který by si měl osvojit každý žák. Není tu

proto příliš prostor pro žáky, kteří dosahují nadprůměrných výsledků nebo mají široké znalosti a zájmy přesahující učivo ZŠ a to z důvodu, že existují žáci, kteří potřebují podporu k tomu, aby dosáhli základní úrovně vzdělání.

R_A: „*Tím prvním stupněm si musí projít všichni, ale naštěstí, tím, že jsme v Praze, má to dítě obrovský možnosti si v páté třídě vybrat gyml, který mu vyhovuje. Ty přijímačky ty děti prostě vždycky udělají a dostane se, kam si přeje a tam už ho můžou dál rozvíjet. To běžná škola ani nemá ty kompetence. A řešit, že tady přestavíme školství, to by bylo super, to by mi vůbec nevadilo, ale úplně si nemyslím, že na to máme.*“

R_C: „*Pravdou je, že obrovské množství času je věnováno právě dětem, které mají jakoby nějaké problémy. A v rámci těch tříd je to složitý, jsou tam děti, co potřebují vaši pomoc, jsou tam děti, co zvládaj, takovej jako střed a nechci tady nikoho kritizovat, ale obecně si myslím, že už nezbyvá čas na ty děti, který jsou nad, myslím ty děti, co by potřebovaly postrčit. To během těch 45 minut skoro nelze. Přijde mi to skoro ve všech třídách jako nemožný, když vidím, co paní učitelky to všechno stojí úsilí, maj tam cizince, ale i cizince, co vůbec nerozumí, maj tam děti, co potřebují úpravy diktátů, všeho, takže už jsou možná rádi, že tam mají děti, co to zvládaj bez problémů.*“

R_E: „*Ta inkluze je totiž bohužel na úkor úplně všech dětí. Nadaný si teda pracujou samy, pak máte ten průměr, kterému byste se taky mohla víc věnovat, ale pak tu jsem ti, co fakt jsou pomalí a nechápou, netušej a těm se vlastně člověk věnuje nejvíc. To jsou ty děti, které chodily do těch zvláštních pomocných škol. Ale co si budem povídat, tam to bylo pro ně jiné, tam měli speckáře. Já jsem vystudovala učitelství pro první stupeň, já nemám vystudovanou speciální pedagogiku, ale tyhle děti já tam mám, takže to je další špatně.*“

R_H: „*Problém je ten, že to nepřichází ta poptávka z vyšších míst a teď nemyslím vedení školy, všechno je doučování, dohánění, podpora inkluzivních žáků a tak dále. Já ne, že bych se jim nechtěla věnovat, ale otázka je, ta energie, kterou do toho vložíte, co to přinese. Jako já chápu, že každý musí umět aspoň ten základ. Ale domnívám se, že současný stav školství je nastaven do toho, všichni musí umět všechno a přijde mi škoda, že se snažíme dostat některé řekněme slabé žáky k tomu, aby byli podprůměrní a se stejnou energií, já bych žáka, který je nadaný dokázala posunout mnohem mnohem dál, kdybych na to měla prostředky, možnost, čas.*“

Vysoký počet dětí ve třídách znesnadňuje učitelům dle jejich slov práci. Pokud je ve třídě více než 20 dětí, mají již problémy s takto početnou a velmi heterogenní skupinou pracovat.

R_I: „Dneska jsou ty třídy hodně početné, alespoň u nás ve škole jsou, a člověk nemá čas se těm dětem věnovat tak, jak by zasloužily. Protože podle mě je ideální počet dětí okolo dvaceti zhruba.“

R_F: „A další věc je a chystáme se na to, že ten učitel taky často tápe. On taky často neví, jak to metodicky pojmut, když má těch žáků sedmadvacet, osmadvacet ve třídě. Takže na tohle se teď chystáme jako vedení.“

PODPORA

Za předpokladu, že mimořádné nadání žáka potvrdí pedagogicko – psychologická poradna a doporučí vzdělávání žáka podle individuálního vzdělávacího plánu (Vyhláška č. 27/2016 Sb., par. 28), je tento individuální vzdělávací plán pro školu závazný a škola je povinna poskytnout žákovi odpovídající individuální přístup a podporu.

Respondentům jsem na základě výše uvedeného pokládala otázku: Myslíte si, že nadaný žák potřebuje podporu ve vzdělávání? Všichni respondenti se shodují na tom, že nadaný žák, potřebuje pro svůj optimální rozvoj podporu. A že podporu by měl dostat i potenciálně nadaný žák, který nemá nadání potvrzené z poradny. Jejich názory se ale dále již rozcházejí v tom, jakým způsobem by měl být rozvoj nadaného žáka realizován. Někdo se domnívá, že by měl žák být podporován ve svém rozvoji mimo vyučování, někteří pedagogové se naopak snaží podpořit žáka ve vyučování během svých hodin.

R_A: „S tímhle žákem by se mělo dál pracovat a nemyslím si, že by se to mělo dít v rámci běžné výuky, mělo by to být jako nadstandardně.“

R_D: „Mně se třeba hrozně nelíbí, když někdo říká, ale to je nadané dítě, tak ho budeme vyzdvihovat a dáme mu jinou práci.“

R_F: „Ano, když mám dojem, že to dítě dosahuje nadprůměrných výsledků, tak jednak se mu snažím nějakým způsobem víc věnovat, to znamená, dám mu třeba těžší úlohu, většinou bývá dřív hotové, nudí se, takže třeba dostane nějakou práci, nechci říct navíc, protože mně to pak vždycky přijde, že to dítě vlastně jako trestám, to znamená, snažím se, vybrat nějaký úkol, který je jako z jiné kategorie, a ne, že tak si uděláš cvičení na vyjmenovaná slova navíc.“

Snažím se mu třeba dát nějaký kvíz nebo křížovku, prostě něco, něco, co by mohlo víc rozvíjet jeho potenciál.“

R_G: „... o tom můžu mluvit jakoby ze své zkušenosti, to znamená, víc se mu věnuje, poskytuje mu nějaké další materiály, umožňuje mu, nebo ho podporuje v tom, aby se účastnil soutěží a olympiád.“ „Pokud žák chce, může navštěvovat Klub nadaných žáků.“

R_H: „Ten nadaný žák potřebuje nějakého mentora, který by ho prováděl, protože nemusí na vše přijít úplně sám.“

Nesoulad v názorech respondentů na podporu nadaných žáků mě nepřekvapil. Vychází z faktu, že někteří učitelé nemají s nadanými žáky zkušenosti a nejsou dostatečně proškoleni v oblasti nadání.

6.3.2 Zodpovězení výzkumných otázek

Cílem mého výzkumu bylo získat odpověď na následující otázky:

1. Jaké mají učitelé povědomí o nadání?
2. Jakým způsobem probíhá identifikace nadaných žáků učitelem?

První výzkumnou otázku **„Jaké mají učitelé povědomí o nadání?“** týkající se znalostí a zkušeností pedagogů s nadáním a nadaným žákem jsem rozpracovala do dvou specifických výzkumných otázek.

(SVO1.1) Jakým způsobem pedagogové definují pojem nadání?

(SVO1.2) Jaké jsou projevy nadaných dětí?

Na škole působí pedagogové, kteří se s nadanými dětmi setkávali již v průběhu devadesátých let 20. století, kdy škola byla školou výběrovou se zaměřením na jazyky a o nadání se v českém vzdělávacím systému ještě nemluvilo. Nadání vnímají učitelé jako jakousi schopnost nebo vlohu, vyšší výkon, nadprůměr. Jsou přesvědčeni, že nadaného žáka ve své třídě dokáží odhalit i s ním pracovat, i přestože neprošli v tomto ohledu žádným školením.

Projevy nadaných dětí popisovali respondenti převážně v souladu s dostupnou literaturou o nadání. V některých případech charakterizovali nadané žáky jako líné. V odborné literatuře se o nadaných jako o líných lidech nehovoří. Jedná se spíše o nezáměr vykonávat činnosti, které učitel žákovi nabízí nad rámec běžného učiva. Domnívám se, že vnitřní

motivace žáka není v těchto případech dostatečná, aby s radostí vykonával vše, co mu učitel připraví. O této skutečnosti hovoří ve své publikaci například Machů (2016) v kapitole 3.2 Možné problémy nadaných dětí. Zde uvádí tabulku, ve které jsou na jedné straně popsány charakteristiky nadaných žáků a na straně druhé jsou zachyceny příklady problematického vnímání okolím.

Z pohledu výzkumníka shledávám znalosti učitelů v oblasti nadání za neúplné a leckdy zkreslené. Učitelé posuzují žáky s možným nadáním z hlediska výkonu, dobrých známek, na druhém stupni pak i podle zájmu o předmět. Tímto způsobem zůstávají pro učitele skryti nadaní žáci, kteří mají nějaký deficit nebo postižení, nebo jiné důvody a příčiny, proč nedosahují nadprůměrných výsledků. Nenahlízejí na nadaného žáka komplexně, hodnotí nadání jen ve svém předmětu, svoje zkušenosti s ostatními vyučujícími nebo například se speciálním pedagogem nesdílí. Zejména učitelé na prvním stupni se domnívají, že pokud je žák rychlý a napřed například v matematice, mohl by být nadaný, ale zároveň o nadání pochybují, protože český jazyk žákovi už zas tak nejde, pomalu píše apod. Neuvažují o nadání komplexně, očekávají vyšší výkony ve všech předmětech. Část z nich je toho názoru, že o rozvoj nadaného dítěte by se měli postarat hlavně rodiče, že ve škole na podporu a rozvoj nadání není čas a prostor. Převážně učitelé na druhém stupni jsou za nadaného žáka v předmětu, který učí, rádi, berou ho jako výzvu, ale často tápou v tom, jak nadaného rozvíjet, jaké materiály mu do hodin připravovat a také si stěžují na časovou náročnost této přípravy.

Druhá výzkumná otázka **„Jakým způsobem probíhá identifikace nadaných žáků učitelem?“** v sobě zahrnovala tři specifické výzkumné otázky.

(SVO2.1) Snaží se žáka učitel aktivně identifikovat?

(SVO2.2) Jaké metody pedagogové k identifikaci využívají?

(SVO2.3) Jakým způsobem je do identifikace nadaných žáků zapojeno školní poradenské pracoviště?

Na škole neexistuje systém pro vyhledávání potenciálně nadaných žáků, i přestože na škole působí Klub nadaných dětí (KND), ve kterém se po vyučování jednou týdně sdružují nejen

děti s potvrzeným nadáním ale i děti s možným nadáním. Do KND přihlašují své děti rodiče, učitelé se o činnost KND nezajímají, ani tam děti nedoporučují.

Pedagogové jsou podle svých slov schopni nadaného žáka ve třídě rozpoznat, i když jim někdy na začátku školní docházky identifikaci ztěžují rodiče, kteří své děti do školy velmi intenzivně připravovali a připravují. Všichni učitelé se shodli na tom, že nepoužívají pedagogickou diagnostiku ve svých třídách nebo hodinách, i přestože jmenovali metody pozorování a rozboru písemných prací potenciálně nadaných žáků. Dále na druhém stupni pravidelně probíhá SCIO testování a žáci se účastní nejrůznějších soutěží, ve kterých dosahují velmi dobrých výsledků.

Do identifikace nadaných žáků na škole se školní poradenské pracoviště nezapojuje. Speciální pedagog pracuje ve škole na zkrácený úvazek a věnuje se výhradně dětem z prvního stupně, které mají obtíže ve vzdělávání. Výchovní poradci a psycholog, který na škole taktéž působí, se věnují všem dětem podle potřeby.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku můžeme shrnout tak, že vzhledem k tomu, že škola nadané žáky aktivně nevyhledává, učitelé nepoužívají specifické metody k vyhledávání potenciálně nadaných žáků.

6.3.3 Soubor doporučení pro školu

V této kapitole uvádím konkrétní doporučení pro školu, na které byl proveden výzkum. Vedení školy má zájem na tom, aby všichni žáci se u nich na škole cítili dobře a byla jim věnována péče a podpora, kterou potřebují ke svému rozvoji. Co tedy mohou udělat pro nadané žáky?

- Proškolit všechny učitele v oblasti nadání

Školení s akreditací MŠMT nabízí například Centrum nadání o.p.s.²³ Další možnosti vzdělávání pro pedagogy lze domluvit prostřednictvím pražské krajské sítě podpory nadání (v rámci NPI ČR) nebo lze využít i jejich online poradnu.²⁴ Pro management škol připravil

---

²³ Dostupné z: <http://www.centrumnadani.cz/vzdelavani-ucitelu/kurzy.html>

²⁴ Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/system-podpory-nadani/krajske-site/praha>

NPI ČR pro rok 2022 vzdělávací program s názvem Jak začít na škole systematicky podporovat nadání.²⁵

- Určit pedagoga, který bude koordinátorem nadání na škole

Tento pedagog by mohl spolupracovat s Klubem nadaných dětí, vyhledávat nabídku volnočasových aktivit pro nadané žáky v okolí nebo vhodné aktivity online tak, aby mohl nadaným žákům poradit, kde se mohou dále rozvíjet mimo školu. Také může sledovat nabídku vzdělávání pro pedagogy nebo dny otevřených různých institucí, navázat spolupráci s dalšími školami, kde už mají s péčí o nadané zkušenosti.

- Definovat si nabídku, kterou může škola nadaným poskytnout

Zohlednit časové a prostorové možnosti školy, zkušenosti, zájem a ochotu pedagogů, kteří by mohli nadané žáky vzdělávat. Škola může například pro matematicky/jazykově/přírodovědně zaměřené nadané žáky zřídit jednu společnou vyučovací hodinu napříč ročníkem nebo dvěma nebo i celým stupněm, kde by se nadání dostali do společnosti stejně intelektově nadaných žáků s podobnými zájmy. Dostanou tak možnost najít přátelství, která ve své třídě třeba nalézt nemohou.

- Sdílet napříč učitelským sborem dobrou praxi a vytvořit databázi s materiály

Když se některému z pedagogů osvědčí nějaký materiál pro práci s nadaným žákem, sdílet ho s ostatními pedagogy, totéž platí o webových stránkách a různých aplikacích. I v případě, že se něco nepovede, i tyto zkušenosti je vhodné sdílet.

- Diferenciovat učivo podle náročnosti

Nenutit žáky vypracovávat úlohy na základní, pro ně triviální úrovni, pokud učitel ví, že danou látku žák ovládá.

- Komunikovat s nadanými žáky

Ptát se žáků na jejich zájmy, na jejich spokojenost ve škole, na vztahy se spolužáky. Opakovaně zjišťovat, co potřebují, co jim vyhovuje a co naopak nevyhovuje.

---

²⁵ Dostupné z: <https://www.npi.cz/vzdelavani/15-vzdelavaci-programy/6640-jak-zacit-na-skole-systematicky-podporovat-nadani-webinar-pro-management-skol?highlight=WyJuYWRhbmkiXQ==>

A jakým způsobem mohou nadané žáky vyhledávat?

Inspiraci mohou pedagogové najít v kapitole 4.2 této práce. Určitě doporučuji pracovat s portfoliem žáka, tak jako se s ním pracuje v některých částech Německa. Blíže je práce s portfoliem popsána v kapitole 5.1.2.

Dle mého názoru je vhodné do písemných prací žáků, pětiminutovek nebo testů zařadit otázky, kvízy, hlavolamy nebo křížovky, které jsou nad rámec běžného učiva a které nejsou součástí hodnocení žáků. Pomocí těchto nadstavbových otázek lze odhalit žáka, který své nadání skrývá, dále odhalit zájem žáka o určitou oblast, objevit jeho logické uvažování, schopnost aplikace již naučeného na novou oblast apod.

Další možností jak bez dodatečných časových a finančních nákladů lze identifikovat nadaného žáka je nechat žáky k právě probíranému tématu sepsat další otázky, které je v souvislosti s daným tématem napadají, co by se chtěli ještě dozvědět. Nadaný žák určitě nenapíše „nic“, ale využije svých znalostí a kreativity. Poté mohou žáci ve skupinách dodatečné informace dohledávat nebo si připravit krátké referáty.

6.4 Diskuze

Problematika nadání je v České republice poměrně nová, značně široká a komplexní oblast, kterou se pedagogové, psychologové, žáci i rodiče stále ještě snaží nějak pochopit a uchopit. V české legislativě se pojem nadaný žák objevil poprvé v novele školského zákona z roku 2004. Koncept podpory vzdělávání nadaných žáků je poté rozpracován v prováděcí vyhlášce č. 27/2016 Sb. ke školskému zákonu. Hlavním cílem mé práce bylo popsat teoretická východiska pro identifikaci nadaného žáka učitelem a v rámci výzkumu si ověřit, jakým způsobem a zda vůbec dochází k identifikaci nadaných žáků na běžné základní škole.

Během výzkumu jsem zjistila, že učitelé na konkrétní základní pražské škole nadané žáky cíleně nevyhledávají, protože v tuto chvíli to není prioritou školy. Přesto si nadaných ve svých třídách všimají a snaží se pro ně připravit další práci, obohatit výuku nebo žáka zapojit do soutěže. Mým cílem nebylo zjišťovat a hodnotit metody práce pedagoga směrem k nadaným žákům, ale domnívám se, že právě tímto výzkumem by se mohlo na škole pokračovat tak, aby do budoucna mohlo dojít k případné úpravě metod práce s nadanými žáky nebo k jejich rozšíření, pokud jsou funkční.

Počty identifikovaných nadaných žáků na základních školách jsem přiblížila v kapitole 4.3, kde je na první pohled patrné, že nadaných žáků, kteří doposud identifikováni nebyli a potřebují podporu ve vzdělávání je mnohem více. Proto, aby byla zjištěna příčiny toho, proč k identifikaci nadaných žáků nedochází, by bylo zapotřebí mnohem více času i finančních prostředků. Výzkum by se mohl zaměřit plošně na více škol, na jejich přístup k nadání. Následně by mohl přispět k proškolení pedagogů a k rozšíření vzdělávací nabídky pro nadané žáky.

Jistě by bylo vhodné výzkum zaměřit i na samotné nadané žáky, zjistit, co jim ve škole nevyhovuje, co jim vyhovuje a co by jim pomohlo, aby se mohli rozvíjet, dělat co je baví. Zajímavý by mohl být i výzkum, který by zmapoval postoje rodičů k podpoře nadání, jak u rodičů nadaných žáků, tak u rodičů, jejichž dítě nadané není. Výsledky by mohli posloužit k osvětě této problematiky nejen mezi rodiči, ale i v celé společnosti.

Závěr

V teoretické části práce jsou vysvětleny a popsány pojmy nadání a nadaný žák. Zabývala jsem se charakteristikami nadaných žáků a projevy nadaných žáků ve školním prostředí. Dále jsem se zaměřila na metody identifikace potenciálně nadaných žáků pedagogem, a to nejen v České republice, ale také v Německu. Pomocí komparativní analýzy jsem zjistila, že způsoby identifikace nadaných žáků se významně neliší. Odlišné je využití a pochopení portfolia žáka. Zatímco v ČR se portfoliem chápe soubor písemných výstupů ze školy, tedy úroveň dosažených výsledků, v Německu se jedná o dobrovolnou činnost žáka, během které zaznamenává své zájmy a aktuální činnosti jak ve škole, tak i mimo ni. Kromě této metody identifikace se liší v obou zemích i přístup ke vzdělávání pedagogů v oblasti nadání. V Německu je již na rozdíl od ČR vytvořen systém následného speciálního vzdělávání zaměřeného na nadání, jehož absolventi získávají po úspěšném absolvování certifikát pro práci s nadanými žáky.

Praktická část práce je věnována kvalitativnímu výzkumu v oblasti identifikace nadaných žáků pedagogy konkrétní základní školy v Praze. Výzkum byl realizován pomocí polostrukturovaných rozhovorů vedených s ředitelem školy, speciálním pedagogem, výchovnými poradci a zároveň učiteli prvního i druhého stupně. Rozhovory byly analyzovány pomocí otevřeného kódování v programu MAXQDA2022.

Cílem bylo zjistit a popsat, jaké je povědomí pedagogů o nadání a nadaných žácích a jakým způsobem na škole probíhá identifikace potenciálně nadaných žáků. Z výzkumu vyplynulo, že učitelé školy mají pouze částečnou znalost problematiky nadání, že nenahlíží na nadání žáků komplexně, že nejsou v oblasti nadání proškoleni, že rozvoj nadání žáků není pro pedagogy prioritou. Charakteristické projevy potenciálně nadaných žáků, kterými jsou například rozsáhlé znalosti přesahující úroveň probíraného učiva nebo upřednostňování individuální práce před skupinovou, někteří učitelé vnímají ze svého pohledu jako lenost nebo nechut' žáka k práci.

Učitelé se domnívají, že vědí o možném nadání některých žáků. Někteří učitelé se tyto žáky snaží podpořit a rozvíjet v hodinách prací navíc nebo je zapojují do soutěží. Na škole není zaveden systém aktivního vyhledávání potenciálně nadaných žáků, tudíž ani nejsou stanoveny metody, za pomoci kterých by mohl pedagog potenciálně nadaného žáka

identifikovat. Jednotliví učitelé se při identifikaci řídí svými zkušenostmi z praxe, sledují a porovnávají žáky a jejich výkony v rámci svého předmětu nebo třídy. Svá zjištění s dalšími učiteli žáka nebo se školním poradenským pracovištěm nesdílí. V některých případech informují o možném nadání žáka rodiče, ale nominaci k vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně rodičům nedoporučují.

Výstupem výzkumu je soubor doporučení určených škole. Doporučení jsou navržena tak, aby umožnila na škole zavést systém podpory nadaných žáků. Kromě metod identifikace potenciálně nadaných žáků uvedených v teoretické části práce jsou zde popsány další možnosti, které mohou učitelům identifikaci usnadnit.

Jsem přesvědčena, že se mi kromě výše uvedených cílů podařil splnit i cíl poslední, a to informovat o novinkách v identifikaci nadaných žáků a o institucích, které se zabývají nadanými žáky a které zároveň poskytují možnosti konzultací a seminářů nejen pro odbornou veřejnost, ale i pro rodiče nadaných dětí.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura:

ČERNÁ, M. a kol. (2015). *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Karolinum.

FOŘTÍKOVÁ, J. (2009). *Talent a nadání*. NIDM MŠMT.

HAVIGEROVÁ, J. M. & KŘOVÁČKOVÁ, B. a kol. (2011). *Co bychom měli vědět o nadání*. Gaudeamus.

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.

HŘÍBKOVÁ, L. (1995). *Psychologická problematika talentu a nadání*. Pedagogická fakulta UK.

HŘÍBKOVÁ, L. (2009). *Nadání a nadaní: pedagogicko – psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Grada.

HŘÍBKOVÁ, L. (2010). *Mimořádně nadané děti ve škole a rodině*. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

JURÁŠKOVÁ, J. (2006). *Základy pedagogiky nadaných*. IPPP ČR.

MACHŮ, E. (2005). *Nadané děti, jejich identifikace a zařazení do vzdělávacího programu*. Pedagogická orientace, 2005, č. 2, str. 22–34.

MACHŮ, E. a kolektiv autorů. (2016). *Identifikace a vzdělávání nadaných a talentovaných dětí – dobrá praxe pro Evropu*. Krajská pedagogicko-psychologická poradna a ZDVPP Zlín.

MÖNKS, F. J., & YPENBURG, I. H. (2002). *Nadané dítě*. Grada.

PORTEŠOVÁ, Š. (2011). *Rozumově nadané děti s dyslexií*. Portál.

STEHLÍKOVÁ, M. (2016). *Život s vysokou inteligencí: Průvodce pro nadané dospělé a nadané děti*. Grada.

STEHLÍKOVÁ, M. (2018). *Nadané dítě: Jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu*. Grada.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., JANÍK, T., KAŠČÁK, O., MIKOVÁ, M., NEDBÁLKOVÁ, K., NOVOTNÝ, P., SEDLÁČEK, M. & ZOUNEK, J. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.

Internetové zdroje:

Centrum nadání o.p.s. (2022). *Přehled kurzů pro základní školy*. Dostupné z: <http://www.centrumnadani.cz/vzdelavani-ucitelu/kurzy.html>

EDUzín. KOCUROVÁ, L. (2022). *Aby se nadané děti neztrácely v systému, hledá je počítačová hra*. Dostupné z: <https://eduzin.cz/wp/2022/03/02/aby-se-nadane-deti-neztracely-v-systemu-hleda-je-pocitacova-hra/>

European Council for High Ability (2022). *History 25 years*. Dostupné z: <https://echa-site.eu/history-25-years/>

FISCHER, CH. (2021). *Die Akzeptanz der Begabungsförderung hat zugenommen*. Universität Münster. Dostupné z: <https://www.uni-muenster.de/news/view.php?cmdid=11524>

Identifikace a rozvoj matematicky nadaných žáků základních škol. (2022). *Identifikace nadání v útlém věku*. Dostupné z: <https://www.nadanyprvnacek.cz/nadane-deti-identifikace>

Internationales Centrum für Begabungsforschung. (2022). *ECHA – Zertifikat*. Dostupné z: <https://www.icbf.de/index.php/de/arbeitschwerpunkte-2/aus-und-weiterbildung/echa-zertifikat>

Invenio. (2022). *C-H-C teorie*. Dostupné z: <https://www.invenio.muni.cz/o-inveniu-c-h-teorie>

Invenio. (2022). *Základní informace*. Dostupné z: <https://www.invenio.muni.cz/o-inveniu-zakladni-informace>

Masarykova univerzita. (2022). *Komplexní skrínigový diagnostický systém GIS*. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/projekty/40865>

Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen. (n.d.). *Projekt „Zentren Begabtenförderung“ abgeschlossen*. Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/zentren-begabtenfoerderung>

Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen. (n.d.). *Leistung macht Schule*. Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/leistung-macht-schule>

Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen. (n.d.). *Beobachtungshilfen für Lehrkräfte und Eltern*. Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/beobachtungshilfen-fuer-lehrkraefte-und-eltern>

Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen. (n.d.). *Portfolios als Instrument zur Selbsteinschätzung*. Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/portfolios-als-instrument-zur-selbsteinschaetzung>

Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen. (n.d.). *Typische Tests und Fragebögen*. Dostupné z: <https://www.zukunftsschulen-nrw.de/themen/iv-begabungen-foerdern/typische-tests-und-frageboegen>

MŠMT. (2013-2022). *Koncepce podpory rozvoje nadání 2014-2020*. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/system-podpory-nadani>

MŠMT. (2022). *Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele*. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

Národní pedagogický institut České republiky. (2021). *Jak začít na škole systematicky podporovat nadání*. Dostupné z: <https://www.npi.cz/vzdelavani/15-vzdelavaci-programy/6640-jak-zacit-na-skole-systematicky-podporovat-nadani-webinar-pro-management-skol?highlight=WyJuYWRhbmkiXQ==>

Národní pedagogický institut České republiky. (2021). *Projekty*. Dostupné z: <https://www.npi.cz/projekty?start=12>

Národní ústav pro vzdělávání. (2018). *Standard komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání*. Dostupné z: <https://www.nadanedeti.cz/testy-standard-diagnostiky-mn>

Portál talentovani.cz. (2022). Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/>

Portál talentovani.cz. (2022). *Pražská síť podpory nadání*. Dostupné z: <https://www.talentovani.cz/system-podpory-nadani/krajske-site/praha>

PRAUS, P. (n.d.). *Intelligence a její měření*. Časopis Mensy České republiky. Dostupné z: https://casopis.mensa.cz/veda/intelligence_a_jeji_mereni.html

ROTT, D. & DEXEL, T. (2021). *Sichtweisen auf Begabung in der Lehrer*innenbildung – Eine Fallrekonstruktion*. Dostupné z: <https://bildungsforschung.org/ojs/index.php/bildungsforschung/article/view/330/795>

Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. (2022). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). (2022). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zákon č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. (2022). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

Seznam příloh

Příloha 1 – Polostrukturovaný rozhovor

Příloha 2 – Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru

Příloha 3 – Prvotní analýza v MAXQDA

Příloha 4 – Systém kódů a kategorií v MAXQDA

Příloha 5 – Kódy a kategorie včetně poznámek výzkumníka

Příloha 6 – MAXQDA ukázka zakódovaného rozhovoru